

Enni Tukiainen

KEHITYSVAMMAISTEN ITSEMÄÄ-
RÄÄMISOIKEUDEN TOTEUTUMINEN
ERÄISSÄ VAASAN ASUMISPALVELU-
YKSIKÖISSÄ

Henkilökunnan näkökulma

Sosiaali- ja terveystieteiden
2015

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Enni Tukiainen
Opinnäytetyön nimi	Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen eräissä Vaasan asumispalveluyksiköissä. Henkilökunnan näkökulma.
Vuosi	2015
Kieli	suomi
Sivumäärä	55 + 5 liitettä
Ohjaaja	Ann-Sophie Blomqvist

Opinnäytetyön aihe on kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus ja sen toteutuminen eräissä Vaasan asumispalveluyksiköissä. Tutkimus toteutettiin henkilökunnan näkökulmasta. Päättökäsitelmänä oli, miten kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus toteutuu eräissä Vaasan asumispalveluyksiköissä henkilökunnan mielestä.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu kehitysvammaisuuden, asumispalveluiden ja itsemääräämisoikeuden määrittelyistä. Kehitysvammaisuus määritellään muun muassa WHO:n ja lakien kautta. Asumispalveluita tarkastellaan esimerkiksi lakien ja Vaasan kaupungin asumispalveluiden kautta. Itsemääräämisoikeusosiossa taas käsitellään nykyisiä ja tulevia lakeja sekä etiikan ja vammaispoliittisen ohjelman näkökulmaa koskien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta.

Tutkimusaineisto kerättiin henkilökunnalle suunnatulla kyselylomakkeella. Kyselyt toimitettiin neljään Vaasan asumispalveluyksikköön; Purohoviin, Mäkihoviin, Kotikultaan ja Kultapihaan. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena.

Tutkimuksessa nousi esille, että suurin osa henkilökunnasta (72 %) kokee itsemääräämisoikeuden toteutuvan lähes täysin. Itsemääräämisoikeutta estäviksi ja edistäviksi asioiksi nostettiin paljon asioita liittyen henkilökuntaan, asukkaisiin ja asuntolaan. Itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina henkilökunnan vastuu ja vuorovaikutuksen tärkeys, kuten kuunteleminen, keskustelu ja yhdessä asioista päättäminen, korostuivat vastauksissa. Estävistä tekijöistä nousi enemmän asukkaasta lähteviä asioita, kuten kehitysvamman taso, ymmärtäminen ja itsensä ilmaiseminen.

Avainsanat	Kehitysvammaisuus, itsemääräämisoikeus, henkilökunta, asumispalvelut
------------	--

ABSTRACT

Author	Enni Tukiainen
Title	The Realisation of the Self-Determination Right of People with Intellectual Disabilities in Some Residential Units in Vaasa. The Personnel's Perspective.
Year	2015
Language	Finnish
Pages	55 + 5 Appendices
Name of Supervisor	Ann-Sophie Blomqvist

The topic of this bachelor's thesis is the realisation of the self-determination right of people with intellectual disabilities in some residential units in Vaasa. The research was conducted from the perspective of the personnel. The main research problem was how the self-determination right is realised in some residential units in Vaasa in the personnel's opinion.

The theoretical framework of the study consists of the definitions of disability, housing services and self-determination. Disability is viewed through the articles of the Finnish law and the definition given by the WHO. Housing services are examined through the Finnish law and the regulations for housing services in Vaasa. The concept of self-determination is viewed in the light of existing laws and laws to be ordained as well as ethics and the Finnish Disability Policy Programme.

The data were collected with a questionnaire for the personnel of four residential home units in Vaasa: Purohovi, Mäkihovi, Kotikulta and Kultapiha. The research was conducted as a qualitative study.

It was found that the majority of the personnel (72%) finds self-determination being realised almost completely. Factors related to personnel, residents and the residential homes were found both to promote and hinder the self-determination right. Factors that promoted the self-determination and were emphasized in the responses included the responsibility of the personnel and the importance of interaction such as listening and conversation as well as making decisions together. Factors that hinder the realisation of self-determination include factors related to the residents themselves like the grade of the intellectual disability, the ability to understand and to express oneself.

Keywords	Intellectual disability, self-determination, personnel, residential home unit
----------	---

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	8
2	KEHITYSVAMMAISUUS.....	10
	2.1 WHO:n määritelmä.....	10
	2.2 AAIDD:n määritelmä.....	11
	2.3 Kehitysvammaisuuden esiintyminen ja tasot.....	12
	2.4 Lain määritelmät	13
3	ASUMISPALVELUT	14
	3.1 Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain määritelmät	15
	3.2 Vaasan kaupungin asumispalvelut.....	16
4	ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	17
	4.1 Vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO).....	17
	4.2 Itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet -malli	18
	4.3 Itsemääräämisoikeus lakien määrittelemänä.....	20
	4.3.1 Tuleva itsemääräämisoikeuslaki	20
	4.4 Etiikka.....	22
5	AIEMPAA TUTKIMUSTA.....	24
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	25
	6.1 Tutkimusongelmat ja esioletus	25
	6.2 Aineistonkeruu.....	26
	6.3 Analyysimenetelmät	27
	6.4 Luotettavuus ja eettisyys.....	28
7	TUTKIMUSTULOKSET.....	29
	7.1 Taustatiedot.....	29
	7.2 Aukkaan päätösvallan toteutuminen asuntolan arjessa	30
	7.3 Itsemääräämisoikeuden toteutuminen yleisesti asuntolassa	33
	7.4 Itsemääräämisoikeutta edistävät asiat	34
	7.4.1 Edistävät asiat – Henkilökunta.....	34
	7.4.2 Edistävät asiat – Asukas.....	36
	7.4.3 Edistävät asiat – Asuntola.....	37

7.4.4	Edistävät asiat – Asuntolan ulkopuoliset tekijät	38
7.5	Itsemääräämisoikeutta estävät asiat	38
7.5.1	Estävät asiat – Henkilökunta.....	38
7.5.2	Estävät asiat – Asukkaat.....	40
7.5.3	Estävät asiat – Asuntola	42
7.5.4	Estävät asiat – Asuntolan ulkopuoliset tekijät	43
7.6	Itsemääräämisoikeussuunnitelma	43
7.7	Vapaa sana	44
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	46
8.1	Johtopäätökset.....	46
8.1.1	Jatkotutkimusaiheita.....	49
8.2	Pohdinta	50
	LÄHTEET	52
	LIITTEET	

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

- Kuvio 1.** Älykkyysosamäärän laskukaava. s. 11
- Kuvio 2.** Itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet. s. 18
- Kuvio 3.** Palautuneet kyselylomakkeet (lkm. ja %). s. 27
- Kuvio 4.** Vastaajien koulutus (lkm.). s. 29
- Kuvio 5.** Vastaajien työvuodet (lkm.). s. 30
- Kuvio 6.** Asukkaan päätösvallan toteutuminen henkilökunnan mielestä. s. 31
- Kuvio 7.** Henkilökunnan mielipide itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. s. 33
- Taulukko 1.** Henkilökuntaa koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina (lkm.). s. 34
- Taulukko 2.** Asukasta koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina (lkm.). s. 36
- Taulukko 3.** Asuntolaa koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina (lkm.). s. 37
- Taulukko 4.** Henkilökuntaa koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta estävinä asioina (lkm.). s. 39
- Taulukko 5.** Asukasta koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta estävinä asioina (lkm.). s. 40
- Taulukko 6.** Asuntolaa koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta estävinä asioina (lkm.). s. 42
- Kuvio 8.** Olemassa olevat itsemääräämisoikeussuunnitelmat työyksikössä. s. 44

LIITELUETTELO**LIITE 1.** Tutkimuslupa**LIITE 2.** Saatekirje**LIITE 3.** Kyselylomake**LIITE 4.** Asukkaan itsemääräämisoikeutta edistävät asia**LIITE 5.** Asukkaan itsemääräämisoikeutta estävät asiat

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen eräissä Vaasan asumisyksiköissä henkilökunnan näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena oli saada arvokasta ja luotettavaa tietoa henkilökunnalta asukkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kehitysvammaisten asumisyksiköissä. Mielenkiinto tutkimuksen aiheeseen on herännyt työskennelleessäni kehitysvammaisten parissa. Asiakkaiden itsemääräämisoikeus ja sen toteutuminen on ajankohtainen aihe muun muassa lakimuutoksien myötä. Tutkimuksen aineistonkeruun tavoitteena oli myös herätellä henkilökuntaa pohtimaan aihetta ja analysoimaan omia sekä työyhteisön toimintatapoja.

Opinnäytetyön päätutkimusongelmana oli miten kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus toteutuu eräissä Vaasan asumispalveluyksiköissä henkilökunnan näkökulmasta. Päätutkimusongelmaksi valikoitui kyseinen teema, koska aihe on ajankohtainen tulevan vammaispalvelulain ja itsemääräämisoikeus lakimuutoksen myötä. Tutkimuksen alatutkimusongelmana oli mitkä asiat henkilökunta määrittelee itsemääräämisoikeutta edistäviksi ja estäviksi asioiksi. Opinnäytetyön esioletukseksi nostetaan väite, että kehitysvammaisten asukkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisessa on puutteita. Henkilökunnan tieto aiheesta on tärkeää saada selville, jotta itsemääräämisoikeus ylipäättensä voi toteutua. Myös asumispalveluyksiköiden mahdolliset toiminnan epäkohdat voivat olla esteenä asukkaiden itsemääräämisen kannalta.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto kerättiin neljästä Vaasan asumispalveluyksikössä. Nämä neljä yksikköä olivat Purohovi, Mäkihovi, Kotikulta ja Kultapiha. Tutkimus toteutettiin henkilökunnalle suunnatulla kyselylomakkeella. Kyselylomake sisälsi sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Aineiston analysoinnissa käytettiin suljetuissa kysymyksissä taulukkoja ja kuvioita sekä avoimissa kysymyksissä aineistolähtöistä sisällön analyysia.

Tutkimuksessa nousi esille, että suurin osa henkilökunnasta (72 %) kokee asukkaiden itsemääräämisoikeuden toteutuvan lähes täysin. Itsemääräämisoikeutta es-

täviksi ja edistäviksi asioiksi vastauksissa nostettiin paljon asioita liittyen henkilökuntaan, asukkaisiin ja asuntolaan. Vastauksissa korostui asukkaan itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina henkilökunnan vastuu ja vuorovaikutuksen tärkeys kuten kuunteleminen, keskustelu ja yhdessä asioista päättäminen. Estävistä tekijöistä nousi enemmän asukkaasta lähteviä asioita kuten esimerkiksi kehitysvamman taso, ymmärtäminen ja itsensä ilmaiseminen. Vastausten perusteella itsemääräämisoikeus suunnitelmia ei asuntoloissa ole vielä juurikaan käytössä. Muutamissa vastauksissa mainittiin, että niiden tekeminen on kuitenkin aloitettu.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

Kehitysvammalla tarkoitetaan vaikeutta oppia uutta ja ymmärtää uusia asioita (Vernerinet 2014a). Kehitysvammaisuudessa vamma sijaitsee ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Kehitysvammaiset ihmiset oppivat kuitenkin monia asioita samalla tavalla kuin muutkin ihmiset. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 165.) Kehitysvamma rajoittaa vain osittain henkilön toimintakykyä ja toimintaa. Kehitysvammaisuus vaihtelee lievästä vaikeaan vammaisuuteen. Suomessa kehitysvammaisia ihmisiä on arviolta noin 40 000 ja tästä luvusta 5-10 % on vaikeasti vammaisia. (Vernerinet 2014a.)

2.1 WHO:n määritelmä

Älyllisellä kehitysvammalla tarkoitetaan aivojen kehityshäiriöistä johtuvaa älyllistä vajavuutta. Termi on WHO:n eli maailman terveysjärjestön valitsema. WHO:n määritelmä älyllisestä kehitysvammasta määräytyy tautiluokituksen, eli ICD-10:n (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), mukaan. WHO:n mukaan älyllisellä kehitysvammaisuudella tarkoitetaan tilaa, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai se on epätäydellinen. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16.)

ICD-10 luokitus sisältää kolme kriteeriä joiden perusteella voidaan osoittaa kehitysvamma diagnoosi. ICD-10:n mukaan kehitysvammaisuuden diagnosoinnin määritelmän yhtenä kriteerinä on se, että kehityksen tai henkisen toiminnan estyminen tai häiriintyminen tapahtuu kehitysiässä tai on synnynnäinen, viasta, vammasta tai sairaudesta johtuva. Toinen kriteeri on, että adaptiiviset eli käsitteelliset, sosiaaliset ja käytännölliset taidot eivät vastaa ikätason odotuksia. Kolmantena kriteerinä on älykkyydosamäärän jääminen alle 70:n psykologien suorittamassa tutkimuksessa. (Arvio & Aaltonen 2011, 12.)

Älykkyydosamäärän mittaamista on yleensä käytetty kehitysvammaisuuden kuvaamiseen (Malm ym. 2006, 165). Älykkyydosamäärä (ÄO) on matemaattinen suure, joka lasketaan jakamalla lapsen älykkyyssikä hänen kronologisella iällä ja kertomalla vastaus sadalla (Kuvio 1). Älykkyyssikä määritellään erilaisilla psyko-

logisilla testeillä. Kronologinen ikä lasketaan 16 ikävuoteen asti sillä arvioiden mukaan ihminen saavuttaa maksimaalisen kehitysiän 17. ikävuoteen mennessä. (Arvio & Aaltonen 2011, 12–13, 19.)

$$\text{Älykkyyso-} \\ \text{osamäärä} = \frac{\text{kehitysikä}}{\text{tutkittavan ikä (ad 16 vuotta)}} \times 100$$

Kuvio 1. Älykkyyso- osamäärän laskukaava (mukai- len Arvio & Aaltonen 2011, 19).

Kehitysvammaisiksi luokiteltujen älykkyyso- samäärä vaihtelee alueella 0-69. Muulla väestöllä tulos sijoittuu yleensä alueelle 80–120. (Arvio & Aaltonen 2011, 13.)

2.2 AAIDD:n määritelmä

Amerikkalainen kehitysvammajärj- etsö AAIDD (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) määrittelee kehitysvammaisuuden WHO:ta toiminnallisemmin. AAIDD:n määrittelyssä keskeiset tekijät ovat kyvyt, ympäristö ja toimintakyky. Määritelmän mukaan kyse on adaptiivisten ja älyllis- ten taitojen sekä ympäristön vaatimusten välisestä vuorovaikutuksesta. AAIDD:n määritelmässä kehitysvammaisuus ilmenee ennen 18 ikävuotta. (Kaski ym. 2012, 16.)

Järjestön määritelmän mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa tämän hetken toi- mintakyvyn huomattavaa rajoitetta, ja älyllinen suorituskyky on keskimääräistes- ti heikompi tällaisessa tilassa. Älykkyyso- samäärän heikkouteen (70–75) liittyy samaan aikaan rajoituksia kahdesta tai useammasta adaptiivisten taitojen yksilölli- sestä soveltavista osa-alueista. (Kaski ym. 2012, 16.) Näitä alueita on kolme jotka sisältävät useita osa-alueita. Ensimmäisenä ovat käsitteelliset taidot esimerkiksi kieli- ja lukutaito, itseohjautuvuus, raha, aika ja määrä käsitteiden ymmärtäminen. Toisena ovat sosiaaliset taidot esimerkiksi sosiaalinen ongelmanratkaisu, sosiaali-

nen vastuu, ja kyky noudattaa sääntöjä. Sekä viimeisenä ovat käytännön taidot esimerkiksi rahankäyttö, turvallisuus, arkipäivän askareet, terveys ja puhelimen käyttö. (Diagnostic Adaptive Behavior Scale 2015.)

2.3 Kehitysvammaisuuden esiintyminen ja tasot

Arvion ja Aaltosen (2011, 13) mukaan kehitysvammaisten tarkkaa lukumäärää on vaikea arvioida. Kehitysvammapalveluiden ja Kansaneläkelaitoksen etuuksien saajista voi saada viitteitä kuinka paljon kehitysvammaisuutta esiintyy, mutta rekisterien ulkopuolelle jäävät usein lievemmin vammaiset henkilöt.

Kaski ym. (2012, 21) toteaa lukumäärän olevan hurja jos kehitysvammaisuuteen lakestaan kaikki kehityksen aikana 18 vuoden ikään mennessä syntyneet vammat. Näitä vammoja on älyllinen jälkeen jääminen, liikuntavammat, puhevammat, aistivammat, epilepsia, lievä aivotoiminnan häiriö ja muut vastaavat tilat. Pelkästään keskushermoston synnynnäisiä tai kehityksessä syntyneitä hermostosairauksia tai muita poikkeavuuksia on arvioitu olevan peräti 5-8 % väestöstä eli Suomessa se tarkoittaa noin 250 000- 400 000 ihmistä.

Epidemiologisten tutkimusten pohjalta on arvioitu, että älyllistä kehitysvammaa (älykkyydosamäärä alle 10–70) esiintyy Suomessa yli 50 000 henkilöllä. Tämä tarkoittaa noin 1 % koko Suomen väestöstä. (Kaski ym. 2012, 21.) Lievästi kehitysvammaisia henkilöitä on Suomalaisväestössä noin 0,6 % eli 30 000. Lievästi kehitysvammaisten henkilöiden älykkyydosamäärä on 50–70. Suomalaisväestöstä keskivaikeasti kehitysvammaisten osuus on arviolta noin 0,2 % eli 10 000 henkeä. Heidän älykkyydosamäärä on 35–49. Väestöstä 0,1 % eli noin 5000 henkeä on vaikeasti kehitysvammaisia ja heidän älykkyydosamäärä on 20–34. Syvästi kehitysvammaisia, joiden älykkyydosamäärä on alle 20, on melko saman verran kuin vaikeasti kehitysvammaisia henkilöitä. Heitä on myös noin 0,1 % eli noin 5000 henkeä. (Arvio & Aaltonen 2011, 15.)

Osa kehitysvammaa aiheuttavista periytyvistä sairauksista voidaan todeta jo raskauden aikana. Näitä ovat kromosomipoikkeavuudet ja kehityshäiriöt. Syntymähetkellä voidaan tunnistaa esimerkiksi Downin syndrooma. Tavallisimmin kehi-

tysvammaisuus huomataan aikaisintaan lapsen ensimmäisinä ikävuosina ja hyvin lievät poikkeavuudet vasta kouluiässä. (Kaski ym. 2012, 25–26.) Lapsuudessa ja nuoruudessa koetut tapaturmat tai sairaudet voivat myös aiheuttaa kehitysvammaisuutta. Joissain tapauksissa kehitysvammaisuutta aiheuttava syy jää epäselväksi. (Orsaker till utvecklingsstörning 2015.) Kasken ym. (2012, 26) mukaan kehitysvammaisuuden syy jääkin tuntemattomaksi 25 %:ssa tapauksista.

2.4 Lain määritelmät

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta määrittelee kehitysvammaiseksi ihmiseksi henkilön, jonka henkinen toiminta tai kehitys on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisesti tai kehitysiässä saadun sairauden, vamman tai vian vuoksi. Lain määritelmässä kehitysvammaisen henkilö ei myöskään voi saada tarvitsemiaan palveluita minkään muun lain nojalla. (L 23.6.1977/519.) Määritelmässä vammalla tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä rajoitetta, joka vaikuttaa pysyvästi suoritus- ja toimintakykyyn (Malm ym. 2006, 165). Vammaispalvelulaki (L 3.4.1987/380) määrittelee vammaiseksi henkilöksi henkilön jolla on vamman tai sairauden vuoksi pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua arkipäivän toiminnoista.

Suomessa kehitysvammaisuuden kriteerejä ovat älykkyysosamäärän mataluus ja ikätasoa heikompi sosiaalinen selviytyminen. Näiden molempien kriteerien tulee ilmaantua ennen 18 ikävuotta. (Malm ym. 2006, 165.)

Vammaislainsäädännössä on tapahtumassa paljon muutoksia tulevien vuosien aikana. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä sovittaa yhteen nykyisen vammaispalvelulain ja kehitysvammalain. Näiden lakien yhdistämisen jälkeen voimaan astuu yksi yhteinen vammaispalveluja koskeva erityislaki. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän tavoitteena on saada yhdistettyä lait turvatakseen vammaryhmien yhdenvertaisen palvelujen saannin. Työryhmä selvittää myös vammaisten henkilöiden erityislainsäädännön muut uudistamistarpeet. Työryhmä on luovuttanut hallituksen esityksen 16.4.2015 ministeri Huoviselle. Nykyinen hallitus päättää lakiuudistuksen jatkovalmisteluista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015 a.)

3 ASUMISPALVELUT

Asumispalvelut tarkoittavat tässä työssä kehitysvammaisille järjestettävää palvelu- ja tuki asumista. Asumisen lisäksi järjestetään erilaisia tuki- ja palvelumuotoja jotka mahdollistavat kehitysvammaisen henkilön itsenäisen asumisen. (Jussila 2014.) Tuki jakautuu asukkaiden tarpeiden sekä omatoimisuuden mukaan autettuun ja ohjattuun asumismuotoon. Autetussa asumisessa henkilökunta on paikalla ympärivuorokauden. Asumispalveluyksiköiden lisäksi kehitysvammaisen henkilön on mahdollista asua omassa asunnossa tai tukiasunnoissa. Tällöin henkilön tarvitsema tuki ja ohjaus viedään kotiin ja henkilön luona käydään säännöllisesti. (Kaski ym. 2012, 320.)

Asumispalveluita tarjoaa muun muassa kunnat sekä yksityiset palveluiden tuottajat esimerkiksi säätiöt, yhdistykset ja yritykset. Palveluntuottajasta riippumatta asuntola paikkaa ja tukiasuntoa haetaan aina kunnan sosiaalitoimen kautta. (Vernerinet 2014b.)

Valtionneuvosto teki periaatepäätöksen 21.1.2010 koskien kehitysvammaisten asumista. Vuosien 2010–2015 kehitysvammaisten asumisohjelmaan on kirjattu tavoitteeksi muun muassa laitospaikkojen vähentäminen mahdollisimman nopeasti, suunnitelmallisesti ja hallitusti. Tavoitteena on myös tuottaa 3 600 kehitysvammaisille tarkoitettua asuntoa eli noin 600 asuntoa vuodessa. Asumisohjelma pyrkii mahdollistamaan aikuisten kehitysvammaisten muuttamisen lapsuudenkodeista tarjoamalla yksilöllisiä asumismuotoja sekä tuki- ja palvelumuotoja. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015 b.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2015 b) linjaa päämääräksi, että vuoteen 2020 mennessä laitosasuminen on purettu. Vuoden 2010 lopussa 40 000 kehitysvammaisesta 1 790 henkilöä asui kehitysvammalaitoksissa. Jotta laitosasumisen lakauttaminen toteutuu, on tärkeää, että kunnissa on laitoshoidon korvaavia yksilöllisiä palveluja.

3.1 Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain määritelmät

Kehitysvammaisten asumista ohjaavat lait ovat *laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista* (myöhemmin vammaispalvelulaki) ja *laki kehitysvammaisten erityishuollosta* (myöhemmin kehitysvammalaki) (L 3.4.1987/380; L 23.6.1977/519).

Kehitysvammaisten henkilöiden asumisen järjestäminen on kuntien vastuulla. Asuminen tulee järjestää joko vammaispalvelulain tai kehitysvammalain nojalla. (Ekmark, Heiniluoma, Huotari, Leino & Puranen 2011, 14.) Myös sosiaalihuoltolakia sovelletaan asumisen järjestämiseen (Kaski ym. 2012, 320). Vammaispalvelulaki on aina ensisijainen laki suhteessa kehitysvammalakiin. Kehitysvammaisilla henkilöillä on kuitenkin oikeus kehitysvammalain mukaisiin palveluihin jos vammaispalvelulain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä tai sopivia. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2015.)

Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnassa. Lain tarkoituksena on poistaa ja ehkäistä vammaisuuden asettamia esteitä sekä haittoja. Laissa määritellään kunnan vastuulle huolehtia siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään laajuudeltaan ja sisällöltään sellaisena kuin kunnan tarve edellyttää. (L 3.4.1987/380.)

Vaikeavammaisille palveluasuminen on subjektiivinen oikeus (Ekmark ym. 2011, 14). Vammaispalvelulain 8§:n kohdassa vaikeavammaisten palveluasumisesta sanotaan, että kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle palveluasuminen, jos henkilö ei vammansa tai sairautensa johdosta suoriudu tavanomaisista elämän toiminnoista (L 3.4.1987/380).

Vammaispalvelulaki määrittelee vaikeasti vammaisten asumisen järjestämisen, mutta jokaisella kehitysvammaisella on oikeus saada asumispalvelut kehitysvammalain perusteella sillä kehitysvammalaki ei edellytä vaikeavammaisuutta. Kehitysvammalaki on toissijainen laki ja sitä sovelletaan silloin jos henkilö ei saa riittäviä palveluita vammaispalvelulain nojalla. (Ekmark ym. 2011, 14.)

Kehitysvammalaisissa (L 23.6.1977/519) todetaan, että erityishuoltoa voidaan antaa henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita. Lain mukaan kehitysvammaisen henkilön asuminen tulee järjestää jollain muulla tavoin jos henkilö ei kykene asumaan kotona, mutta ei ole laitoshuollon tarpeessa.

3.2 Vaasan kaupungin asumispalvelut

Vaasan kaupunki tarjoaa kehitysvammaisille ihmisille mahdollisuuden itsenäiseen asumiseen. Asumismuoto järjestetään yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaan. Asuminen voidaan järjestää omassa asunnossa, palvelutalossa, palveluasumisyksikössä tai muussa vastaavassa asumisyksikössä. (Jussila 2014.)

Vaikeavammaisille henkilöille kaikki asumiseen liittyvät palvelut ovat maksuttomia. Palveluita järjestetään muun muassa ostopalvelun, henkilökohtaisen avustajan, kotipalvelun avulla tai palvelutalossa. Palveluasumisen tueksi on mahdollista saada apua arkipäivän askareisiin kuten liikkumiseen, siivoukseen ja henkilökohtaisen hygienian hoitoon. (Jussila 2014.) Vaasassa vaikeasti kehitysvammaisille suunnattu asumisyksikkö on Kivikoto. Kivikoto koostuu kolmesta solusta, joista yhdessä järjestetään tilapäishoitoa. Yksikössä henkilökunta työskentelee kolmessa vuorossa. Kivikodon tavoitteena on turvata jokaiselle asukkaalle turvallinen elämä ja asukkaita tuetaan niissä asioissa mihin hän ei yksin kykene. (Kivikoto 2015.) Vaasassa toimii vaikeavammaisten asuntolan Kivikodon lisäksi kuusi muuta kehitysvammaisten asumispalveluyksikköä. Yksiköitä ovat Kultapiha, Kotikulta, Mäkihovi, Puistokoti - Parkhemmet, Purohovi ja Verkkokoto - Näthemmet. Asuntoloiden välillä ei ole suurempia toiminnallisia eroja. (Jussila 2013.)

Asuntoloissa asuu eri-ikäisiä ja tasoisia kehitysvammaisia. Puistokodin ja Verkkokodon asukkaat ovat pääsääntöisesti ruotsinkielisiä. Mäkihovin asumispalveluyksikössä toinen kahdesta solusta on suunnattu autisteille. Kaikki Vaasan asumispalveluyksiköt koostuvat kodinomaisista ryhmäkodeista, joissa henkilökuntaa on paikalla ympärivuorokautisesti. Ryhmäkotien lisäksi yksiköiden yhteydessä sekä eri puolilla Vaasaa on tukiasuntoja. (Jussila 2013.)

4 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Valvira (2013, 85) määrittelee itsemääräämisoikeuden henkilön oikeudeksi tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä ja valintoja sekä toteuttaa niitä. Sosiaalihuollon palveluissa itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan myös asiakkaan toiveiden ja mielipiteiden kunnioittamista. Suomen perustuslakiin sekä ihmisoikeussopimukseen ei sisälly omana terminä itsemääräämisoikeutta, vaikka sen perusta on useissa perus- ja ihmisoikeussopimuksissa.

4.1 Vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO)

Vammaispoliittisen ohjelman kulmakiviä ovat vammaisen henkilön oman tahdon ja mielipiteen kunnioittaminen sekä yksilöllisyys ja ilmaisunvapaus. Suomen vammaispoliittinen ohjelma määrittelee itsemääräämisoikeuden henkilön oikeudeksi itsenäiseen harkintaan, päätöksentekoon ja toimintaan häntä itseään koskevissa asioissa. Mikäli henkilöllä ei ole edellytyksiä oman tahdon ilmaisuun, on päätökset tehtävä yhteisymmärryksessä hänen kanssaan tukien henkilön mahdollisuuksia ja tarpeita. Tätä toimintaa kuvaa tuettu päätöksenteko. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 157.) Tuettu päätöksenteko käytännössä tarkoittaa sitä, että ihmistä autetaan tiedon ja vaihtoehtojen etsinnässä, autetaan punnitsemaan etuja ja haittoja päätöstä tehdessä, asioita selvitetään selkokielellä ja autetaan viemään päätöksiä eteenpäin (Ekmark ym. 2011, 48).

Sosiaali- ja terveysministeriön (2010, 156–157) laatimassa Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa on laadittu useita toimenpiteitä, joiden tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutuminen yhdenvertaisesti muiden ikätovereiden kanssa eri ikäkausina. Ohjelmaan laadituista itsemääräämisoikeutta edistävistä tavoitteiden toimenpiteistä ovat muun muassa asuin- ja kotikunnan valintaoikeuden toteutuminen, palvelusuunnittelun asiakaslähtöinen ohjaus ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja sen rajoittamista koskevan säätelyn uudistaminen.

4.2 Itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet -malli

Topon (2013) mukaan itsemääräämisoikeus on moniulotteinen käsite (Kuvio 2). Näitä itsemääräämisoikeuden ulottuvuuksia ovat tiedon saanti, päätöksen toimeksi saattaminen, yksityisyys, päätöksenteko, kyvykkyyden tunne ja kykyjen käyttö. Jos jokin osa-alue jää huomioimatta, ei itsemääräämisoikeus voi toteutua.

Kuvio 2. Itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet (Topo 2013).

Itsemääräämisoikeuden toteutumisessa on ensimmäisenä kysymys tiedonsaannista esimerkiksi koskien koulutusmahdollisuuksia, palvelujen saatavuutta ja eri työn ja päivittäisen toiminnan mahdollisuuksia. Ilman välttämätöntä tietoa on mahdoton olla mukana itseä koskevassa päätöksenteossa. Tieto tulee suunnata henkilölle itselle, ei esimerkiksi omaiselle. Tieto tulee myös informoida selkeässä ja ymmärrettävässä muodossa välttäen ammatti terminologiaa. (Topo 2013.)

Toisena tärkeänä itsemääräämisoikeuden ulottuvuutena Topo (2013) nostaa esille päätöksenteon itseä koskevissa asioissa. Jotta voi tehdä valintoja pitää myös olla vaihtoehtoja joiden väliltä valita. Esimerkiksi asumispalveluyksiköissä, joissa tapahtumat ovat tarkasti ennalta määrättyjä, on asukkaan vaihtoehtoina seurata valmista ohjelmaa tai heittäytyä vastahakoiseksi. Vastahakoiseksi heittäytymisen voi tällaisessa tilanteessa tulkita pyrkimykseksi toteuttaa itsemääräämisoikeutta. Itse-

määräämisessä on kyse myös saattaa päätökset toimeksi eli nähdä, että tekemistä päätöksistä seuraa jotain konkreettista. Jo päätöksiä tehtäessä on tärkeää huomioida, että henkilöllä on käytössä riittävät voima suhteessa päätökseen ja toimeenpanoon. Esimerkiksi fyysiset, sosiaaliset ja taloudelliset resurssit on tärkeä tiedostaa jo päätöksen teon aikana. Ekmarkin ym. (2011, 7) mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus olla oman elämän asiantuntijana. Kehitysvammaisen läheisellä on suuri rooli jos henkilö ei kommunikoi puhumalla, silloin läheinen toimii henkilön viestien tulkitsijana. Kehitysvammaisen ihminen tarvitsee rohkaisua ja tukea oman mielipiteen ilmaisemiseen ja kehittyäkseen oman elämän asiantuntijaksi.

Itsemääräämisoikeuteen liittyy vahvasti myös kyvykkyyden tunne ja kykyjen käyttö. Kykyihin ja kyvykkyyteen on liitetty käsite toimintavalmiudet eli miten ihminen voi käyttää olemassa olevia kykyjään ja kuinka kyvykkääksi hän voi kokea itsensä omassa lähipiirissään, yhteiskunnassa ja elämässä. Kyvykkyyden tunne liitetään usein myös koherenssin käsitteeseen. Koherenssilla viitataan elämän hahmottamiseen mielekkäänä sekä tunteeseen siitä, että tietää eri elämäntilanteissa miten apua saa ja luottaa siihen. Kyse on siis suhteesta yhteiskunnan ja yksilön välillä, ei yksilön ominaisuudesta. (Topo 2013.) Ekmark ym. (2011, 8) mukaan on tärkeää, että kehitysvammaisen henkilön toiveista, ajatuksista ja mielipiteistä välitetään. Tällöin henkilö kokee, että tekemisellään olevan merkitystä.

Jokaisella ihmisellä on kykyjä. Omien kykyjen varassa tai niiden kehittämisessä tapahtuva toiminta ei ole vain ulkoista puuhakkuutta vaan toiminnassa on kyse myös omasta identiteetin rakentamisesta. Ihminen oppii erilaisia kykyjä läpi elämän. Kykyjen ylläpitämistä ja käyttämistä tulisi tukea. (Topo 2013.)

Viimeisenä itsemääräämisoikeuden ulottuvuutena Topo (2013) tuo esille yksityisyyden. Fyysistä yksityisyyttä rikotaan joka päivä, jos henkilö tarvitsee esimerkiksi hygienianhoitotilanteissa apua. Työntekijöille jotka avustavat näissä tilanteissa, fyysisen yksityisyyden rikkominen helposti arkipäiväistyy. Yksityisyyttä voi myös rikkoa ja heikentää muun muassa tilaratkaisuilla, henkilön yksityisasioiden puhumisella julkisesti tai käyttämällä laitospäiväisiä vaatteita. Itsemääräämisoikeuteen liittyy monia arvoja ja eettisiä ajatuksia, niistä tärkeimpänä on ihmisarvo.

4.3 Itsemääräämisoikeus lakien määrittelemänä

Jokaiselle ihmiselle on taattu perustuslaissa perusoikeudet, joita ovat oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, yhdenvertaisuus, yksityiselämän suoja, omaisuudensuoja, oikeus sosiaaliturvaan ja oikeusturva. Itsemääräämisoikeus voidaan katsoa osaksi ihmisen perusoikeutta. Perusoikeuksissa on määritelty jokaiselle ihmiselle oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeuttaan. (HE 108/2014.)

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista painotetaan asiakkaan toivomusten ja mielipiteiden ensisijaiseen huomioimiseen sosiaalihuoltoa toteutettaessa. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskevien palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen. Ensisijaisesti asiakkaan asioita koskevat asiat on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että otetaan huomioon asiakkaan etu. (L 812/2000.)

4.3.1 Tuleva itsemääräämisoikeuslaki

Eduskunta on säätämässä uuden lain koskien itsemääräämisoikeutta eli laki sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä. Lakia valmisteleva sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä luovutti hallituksen esityksen muotoon laaditun ehdotuksen uudesta vammaislainsäädännöstä ministeri Huoviselle 16.4.2015. Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lakiehdotelmaan myös lausuntoja, joiden perusteella lakiehdotukseen tehdään tarvittavia muutoksia. Lausunnot on pyydetty antamaan 19.6.2015 mennessä ja lain jatkovalmisteluista päättää nykyinen hallitus. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015 a.)

Lain tarkoituksena on vahvistaa sosiaalihuollon potilaan ja asiakkaan itsemääräämisoikeutta, turvata välttämätön hoito ja huolenpito tilanteissa, joissa henkilö ei itse kykene tekemään sosiaali- tai terveydenhuoltoaan koskevia päätöksiä sekä edistää henkilön turvallisuutta sosiaali- ja terveydenhuoltoa annettaessa. Rajoitustoimenpiteissä lain tarkoitus on ennaltaehkäistä rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja

varmistaa, että itsemääräämisoikeutta tai muita perusoikeuksia rajoitetaan vain silloin, kun se on välttämätöntä ja viimesijaisin vaihtoehto. (HE 108/2014.)

Itsemääräämisoikeuslaki korostaa myös asiakkaan kuuntelemisen, suunnitelmallisuuden, yhteistyön, ennakkoinnin, henkilöstön osaamisen sekä toimintaympäristön ja toimintakäytäntöjen merkitystä. Laki tarkoittaa asiakkaan oikeutta määrätä omasta elämästä sekä tehdä valintoja ja itseä koskevia päätöksiä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tarvitaan toimintakäytäntöjen ja asenteiden muutoksia, hyvää johtamista sekä muiden velvollisuutta kunnioittaa toisen valintoja. (Keski-Korhonen, Sivula & Määttä 2014, 18.)

Tuleva laki tarkoittaa itsemääräämisoikeudella yksilön oikeutta määrätä omasta elämästään sekä päättää hoidostaan ja palveluistaan. Itsemääräämiskyvyllä tuleva laki tarkoittaa asiakkaan kykyä tehdä sosiaalihuoltoaan ja potilaan kykyä tehdä terveydenhuoltoaan koskevia ratkaisuja. Itsemääräämiskyvyllä tarkoitetaan myös asiakkaan ja potilaan kykyä ymmärtää käyttäytymisensä seurauksia. Alentuneella itsemääräämiskyvyllä tuleva laki taas tarkoittaa tilaa, jossa asiakas tai potilas sairaudesta, vammasta tai muusta vastaavasta syystä johtuen ei kykene tekemään sosiaali- tai terveydenhuoltoaan koskevia ratkaisuja eikä kykene ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia. (HE 108/2014.)

Tulevassa itsemääräämisoikeuslaissa veloitetaan palvelujen tuottajaa laatimaan yleinen itsemääräämisoikeussuunnitelma. Tämä suunnitelma voi olla osa omavalvonta- tai laadunhallinta ja potilasturvallisuussuunnitelmaa. Suunnitelman tulee sisältää toimenpiteitä asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi, tukemiseksi ja ylläpitämiseksi, menettelytapoja, miten rajoitustoimenpiteiden aikana taataan turvallisuus ja niin edelleen. Myös asiakkaalle tehdään henkilökohtainen itsemääräämisoikeussuunnitelma viimeistään silloin, kun asiakkaan itsemääräämiskyky on todettu laissa tarkoitettulla tavalla alentuneeksi. Itsemääräämisoikeus suunnitelman laatimiseen asiakas saa itse osallistua. (HE 108/2014.)

4.4 Etiikka

Ammatillinen asiantuntija on merkittävä yhteiskunnallinen toimija. Hänen asemaan perustuu oikeuksia ja velvollisuuksia. Useimmiten työ edustaa myös jotain organisaatiota jonka toiminta perustuu laissa ja asetuksissa määriteltyihin toimintatapoihin. Työntekijöitä ohjaa työssä lakien ja asetusten lisäksi ammatilliset eettiset ohjeet. Ammattikunnan yhteiset eettiset ohjeet luovat yhtenäistä ammattikäytäntöä. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 123–124.) Mäkisen, Raatikaisen, Rahik-kan ja Saarnion (2009, 182) mukaan työntekijällä on henkilökohtainen vastuu tekemistään eettisistä ratkaisuista. Työyhteisön yhteiset pelisäännöt ja toimintatavat sekä niiden huomioon ottaminen helpottaa yleensä arjen etiikkaa koskettavaa työtä.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n (2013, 8) kirjaa-
missa sosiaalialan ammattieettisissä ohjeissa asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisen edistämiseksi todetaan, että työntekijän on omista arvoistaan ja elämänvallinnoistaan riippumatta kunnioitettava asiakkaan oikeutta tehdä valintoja. Edellytyksenä asiakkaan valintojen kunnioitukselle on se, etteivät valinnat uhkaa muiden oikeuksia. Täysvaltainen asiakas on vastuussa tekemistään päätöksistä ja niiden seurauksista.

Myös Suomen lähi- ja perushoitajaliiton (2009, 6) lähihoitajan eettisissä periaateissa käsitellään asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden edistämistä. Eettisissä periaatteissa todetaan, että lähihoitajan tulee kunnioittaa ihmisen itsemääräämisoikeutta ja edistää ihmisen oikeutta itsenäiseen, hyvään elämään. Työntekijän tulee ottaa asiakas mukaan itseään ja hoitoaan koskevaan päätöksentekoon ja huolehtia, että asiakasta hoidetaan yhteisymmärryksellä hänen kanssaan. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta ei saa rajoittaa tarpeettomasti ilman sovittuja ja kirjallisia hoitoon ja turvallisuuteen liittyviä perusteita.

Malmin ym. (2006, 412–413) mukaan sosiaali- ja terveystieteiden työssä toiminnan eettisyyden merkitys korostuu, koska työskennellään ihmisten kanssa. Työssä asiakaina on useimmiten ihmisiä joiden toimintakyvyssä on puutteita ja työntekijällä on mahdollisuus käyttää paljon valtaa, kun arvioidaan asiakkaan avun tarvetta.

Tämän myötä työssä tulee väistämättä tilanteita, joissa joutuu pohtimaan missä menee itsemääräämisoikeuden rajat. Eettisissä ongelmissa ei ole aina yhtä oikeaa ratkaisua. Jokainen tapaus on yksilöllinen ja tilanne voi tulla yllättäen.

Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee aina ensisijaisesti kunnioittaa, mutta aina asiakkaan itsemääräämisoikeutta ei voi kuitenkaan pitää absoluuttisena totuutena. Asiakkaan edellytykset itsemääräämiseen voivat olla heikentyneet tai elämäntilanteen myötä puutteelliset. Työntekijä voi joutua rajoittamaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta vaikeissa tilanteissa käyttäen perusteena, että toimintatapa on asiakkaan parhaaksi. Vaikeaa tilannetta ei kuitenkaan saisi käyttää yksiselitteisesti rajoitus-toimenpiteen perusteena. Työntekijän rooli itsemääräämisoikeuden edellytyksien lisäämisessä on se, että työntekijä laajentaa asiakkaan mahdollisten valintojen piiriä ja antaa tietoa. (Raunio 2011, 124–125.)

5 AIEMPAA TUTKIMUSTA

Jyväskylän yliopiston, Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa tehdyssä, Virpi Kortemäen (2012, 2) sosiaalityön pro gradu -tutkimuksessa on tutkittu kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta. Kortemäen tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus ja tutkimus on toteutettu henkilökunnalle tehdyllä kyselylomakkeella sekä asuntoloiden arjen havainnoinnilla.

Tutkimuksen lopputuloksista Kortemäki (2012, 2) nostaa esille sen, että kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus asumispalveluyksiköissä on hyvin vähäistä ja asukkaiden yksilöllisyys jää yksikön rutiinien alle. Tutkimuksen mukaan työntekijöiden asenteissa heijastuu laitospäivähoivakulttuurin perinne, ja tätä tulisi murttaa henkilökunnalle tarjottavan koulutuksen kautta mikä muuttaisi asenteita sekä arvoja ja jäykkää toimintarakennetta.

Valvira (2013, 71,85) teki vuoden 2012 aikana itsemääräämisoikeus kyselyn eri asiakaskuntien ympärivuorokautisiin asumisyksiköihin. Valviran tekemässä selvityksessä ilmeni epätietoisuutta koskien rajoitustoimenpiteiden käytön perusteita ja käyttöä. Valviran Tutkimuksen johtopäätöksissä todettiin, että pelkkä laki uudistus ei auta asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisessa vaan muutoksen tulee lähteä myös yksiköiden toimintakulttuureista. Henkilökunnan ajantasainen tieto ja pätevyys ovat myös avain asemassa kohti itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Ammattikorkeakoulutason opinnäytetöitä kehitysvammaisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta on tehty muualla Suomessa muun muassa Seinäjoella. Pelander ja Sikiö (2013) ovat tehneet ”Minun elämäni”- Asumispalveluyksikössä asuvan kehitysvammaisen itsemääräämisoikeuden toteutuminen -nimisen opinnäytetyön. Hämeen ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä Mattila (2013) on tutkinut aiheesta Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus työntekijöiden kertomana. Tämän tutkimuksen näkökulmana ovat henkilökunnan kokemukset.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen tavoitteena oli saada arvokasta tietoa asukkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kehitysvammaisten asumisyksiköissä. Tavoitteena oli kartoittaa henkilökunnan näkemys kuinka itsemääräämisoikeus käytännön työssä ja eri tilanteissa heidän mielestään toteutuu. Tutkimuksen aineistonkeruun tavoitteena oli myös herätellä henkilökuntaa pohtimaan mitkä asiat edistävät ja estävät asukkaiden itsemääräämisoikeutta heidän työpaikassaan ja työyhteisössään.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Tutkimuksen aineosto kerättiin kyselylomakkeella. Laadullisessa tutkimuksessa korostuu ihmisen subjektiivinen kokemus asiasta. Tutkimusmenetelmässä siis korostuu ihminen, joka on oman elämismaailmansa kokija, havainnoija ja toimija. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa analysoitava aineisto on lähes aina tekstiä, joka tekee aineistosta monitulkintaista. Tällöin tutkijan rooli korostuu analysointivaiheessa. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2013, 81–82.)

6.1 Tutkimusongelmat ja esioletus

Opinnäytetyön pohjana on kysymys tai kysymyksiä mitkä ovat työn tutkimusongelma. Näihin kysymyksiin haetaan vastausta opinnäytetyön avulla. Tutkimusongelmat voidaan jakaa pää- ja alatutkimusongelmiin. (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2015a.) Tutkimuskysymys avaa uusia näkökulmia tutkimuksessa tutkittavaan ilmiöön. Hyvä tieteellinen kysymys on perusteltu ja se kohdistuu kysymistä vaativaan aiheeseen ja se on muodoltaan osuva. (Ronkainen ym. 2013, 42–43.)

Opinnäytetyön päätutkimusongelmana oli miten kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus toteutuu eräissä Vaasan asumispalveluyksiköissä henkilökunnan näkökulmasta. Päätutkimusongelmaksi valikoitui kyseinen teema, koska aihe on ajankohtainen tulevien lakimuutoksien myötä. Henkilökunnalla on suuri vastuu ja merkitys asukkaiden itsemääräämisoikeuden tukemiselle, joten on tärkeää saada heidän kokemuksia ja ajatuksia esille. Tutkimuksen alatutkimusongelmana oli mitä henkilökunta määrittelee itsemääräämisoikeutta edistäviksi ja estäviksi asioiksi

työyksiköstään. Asumispalveluyksiköiden mahdollinen toiminnan epäkohta voi olla esteenä asukkaiden itsemääräämisen kannalta.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija ei yleensä aseta hypoteesia. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuskohteesta tai tuloksista ei pitäisi olla varmoja ennakkoletuksia. Kuitenkin on hyvä tunnistaa, että tutkittavasta aiheesta muodostuu väistämättä ennakkoletuksia ja näin ollen tutkimuksessa on huomioitava myös esioletukset. (Eskola & Suoranta 1998, 19–20.) Opinnäytetyön esioletukseksi nostettiin väite, että kehitysvammaisten asukkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisessa on puutteita.

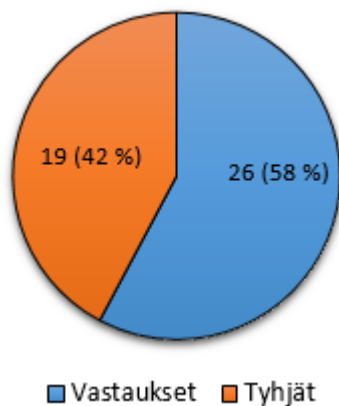
6.2 Aineistonkeruu

Opinnäytetyön tutkimuksen aineisto kerättiin Vaasan kaupungin kehitysvammaisten asumispalveluyksiköiden henkilökunnalta. Yksitöitä joista aineisto koottiin, olivat Kotikulta, Kultapiha, Mäkihovi ja Purohovi. Yksiköiden valintaan vaikutti se, että toiminta on pääsääntöisesti suomenkielistä. Aineiston riittävän määrän saamiseksi kyselytutkimuksen tekeminen neljän yksikön henkilökunnalle katsottiin riittäväksi.

Aineistokeruumenetelmäksi valittiin kyselylomake (Liite 3). Ronkaisen ym. (2013, 114) mukaan kyselylomakkeen tekeminen tarvitsee tekijältä tarkkaa perehtymistä tutkimuksen teoriaan. Kyselylomakkeessa voidaan kysyä avoimia tai suljettuja kysymyksiä. Tämän tutkimuksen kyselylomake sisälsi sekä suljettuja- että avoimia kysymyksiä. Suljetuissa kysymyksissä vastaaja vastaa kysymykseen valitsemalla annetuista vaihtoehdoista parhaiten sopivan, kun taas avoimissa kysymyksissä vastaaja voi vastata omin sanoin.

Kyselylomakkeet toimitettiin asuntoloihin. Lomakkeiden mukana annettiin valmiiksi täytetty kirjekuori postimaksuineen. Vastaukset toimitettiin postitse tutkijan kotiosoitteeseen. Vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa, jotta mahdollisimman moni työntekijä pystyi vastamaan kyselyyn. Monissa asuntoloissa työskennellään kolmessa vuorossa, joten kahden viikon vastausaika katsottiin riittäväksi, että vastauksia saatiin tavoiteltu määrä. Kyselylomakkeita lähetettiin yhteensä 45 kappa-

letta ja tavoitteena oli saada vähintään noin 20–25 vastauslomaketta. Lopulliseksi vastausprosentiksi saatiin 58 % (Kuvio 3).

Kuvio 3. Palautuneet kyselylomakkeet (lkm. ja %).

45 kyselylomakkeesta täytettynä palautui 26 eli 58 %. Jokaiseen asumisyksikköön laitettiin muutama kyselylomake enemmän suhteessa vakityöntekijöiden määrään esimerkiksi sijaisten varalle.

6.3 Analyysimenetelmät

Esitietokysymykset eli ikä, työuran pituus ja koulutus tarkasteltiin ja niistä tehtiin kuviot. Näin selviää esimerkiksi minkä alan ammattilaisia kyselyyn vastasi eniten ja kuinka pitkä työura vastaajilla on. Kysymyksistä yksi, kaksi ja viisi (jotka koskevat päätösvallan toteutumista, itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä itsemääräämisoikeus suunnitelmia) tehtiin myös kuviot, joista pystyi tulkita miten henkilökunta kokee asukkaan itsemääräämisoikeuden sekä päätösvallan toteutuvan.

Avoimien kysymyksien kohdalla käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä samaa asiaa tarkoittavat vastaukset eli käsitteet ryhmitellään teemoiksi ja luokiksi jonka jälkeen teemat ja luokat jaetaan vielä alaluokkiin ja -teemoihin. Luokittelun jälkeen aineisto kvantifioidaan eli lasketaan kuinka moni vastaaja on ilmaissut samaa asiaa. Tuloksista tehdään taulukko selkeyttämään aineiston lukemista. (Nikkonen, Janhonen & Juntunen 2003, 69, 34.)

Tämän jälkeen aineistosta lähdettiin tekemään havaintoja ja johtopäätöksiä verraten tuloksia teorian tietoon.

6.4 Luotettavuus ja eettisyys

Reliabiliteetti viittaa tarkkuuteen, täsmällisyyteen sekä johdonmukaisuuteen. Reliabiliteetti on hyvä, jos tutkimus pystyy antamaan tarkkoja tuloksia. (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2015b.) Ennen kyselytutkimuksen toteutusta haettiin tutkimuslupa Vaasan kaupungin Sosiaalityön ja perhepalveluiden tulosalueen johtajalta (Liite 1). Ennen virallista aineistonkeräämistä kyselylomake testattiin. Testaus toteutettiin kahdella sosionomiopiskelijalla, joilla on työkokemusta kehitysvammaisten kanssa työskentelemisestä. He saivat antaa lomakkeesta palautetta ja parannusehdotuksia. Palaute oli positiivista. Lomake oli testaaajien mielestä helppo ja selkeä täyttää sekä vastasi tutkimuskysymyksiä. Testaaajien mielestä kyselylomakkeen validiteetti oli hyvä. Hiltusen (2009) mukaan validiteetti on hyvä, kun tutkimuksen kysymykset ja kohdehenkilöt ovat oikeat. Kyselyyn osallistuneet olivat ymmärtäneet kysymykset ja vastanneet heille esitettyihin kysymyksiin.

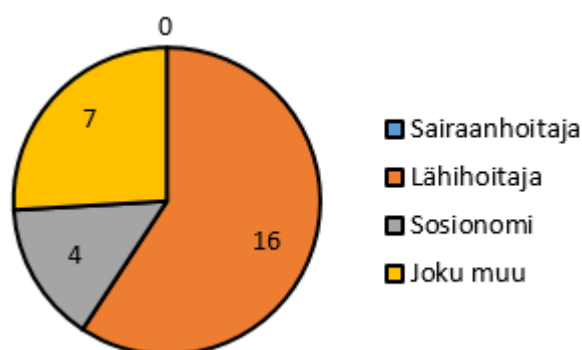
Tutkimuksen toteutusvaiheessa kyselylomakkeiden mukaan laitettiin saatekirje (Liite 2), jossa kyselyn täyttöohjeista kerrottiin enemmän. Kyselylomake oli nimetön ja vapaaehtoinen. Kyselyyn vastanneiden henkilötiedot ja työyksikkö eivät tulleet tutkimustuloksissa missään vaiheessa esille. Kyselylomakkeet numeroitiin saapumisjärjestyksessä. Aineistoa säilytetään opinnäytetyöprosessin ajan, jonka jälkeen kyselylomakkeet tuhoataan. Aineistoa käsittelee ainoastaan opinnäytetyötä tekevä opiskelija sekä hänen ohjaava opettajansa.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa käsitellään ensin vastaajien taustatietoja kuten koulutusta ja työvuosien määrää. Lisäksi tarkastellaan henkilökunnan mielipidettä asukkaiden päätösvalan ja itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Luvussa käsitellään myös itsemääräämisoikeutta edistäviä ja estäviä asioita, sekä työyhteisössä olevia itsemääräämisoikeussuunnitelmia.

7.1 Taustatiedot

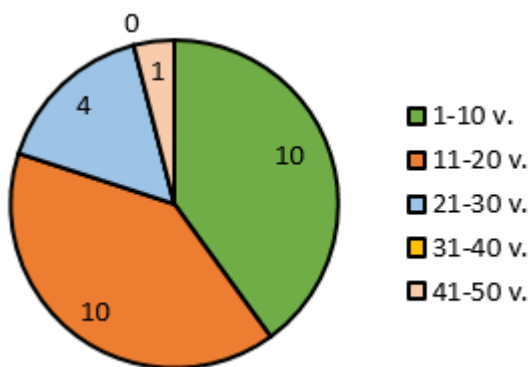
Kyselytutkimukseen vastasi neljästä asuntolasta yhteensä 26 työntekijää. Vain yksi vastaajista oli mies ja loput naisia. Tutkimuskyselyssä taustatietona kysyttiin myös koulutusta. Koulutus kysymykseen vastasi kaikki eli 26, mutta vastauksia tuli 27 sillä yhdessä vastauksessa oli valittu kaksi kohtaa. Vaihtoehtoina olivat lähihoitaja, sairaanhoitaja, sosionomi, joku muu, mikä? (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Vastaajien koulutus (lkm.).

Koulutustaustalta vastaajat olivat lähihoitajia, sosionomeja sekä kehitysvammahoitajia tai -ohjaajia. Yksikään tutkimukseen osallistujista ei ollut ammatiltaan sairaanhoitaja. Suurin osa eli 16 (59 %) vastasi työskentelevänsä lähihoitaja nimikkeellä. Toiseksi eniten vastaajista eli seitsemän (26 %) valitsi tähän kysymykseen joku muu kohdan. Viereen he olivat kirjoittaneet ammattinimikkeeksi kehitysvamma ohjaaja tai -hoitaja. Sosionomeja tutkimukseen osallistujista oli neljä (15 %).

Taustatietojen työuran pituus kysymykseen vastasi 25 vastaajaa. Vastaajien työurien pituus vaihteli yhdestä vuodesta aina 40 vuoteen asti. Työuran pituus jaoteltiin kuvioon kymmenen vuoden välein (Kuvio 5).

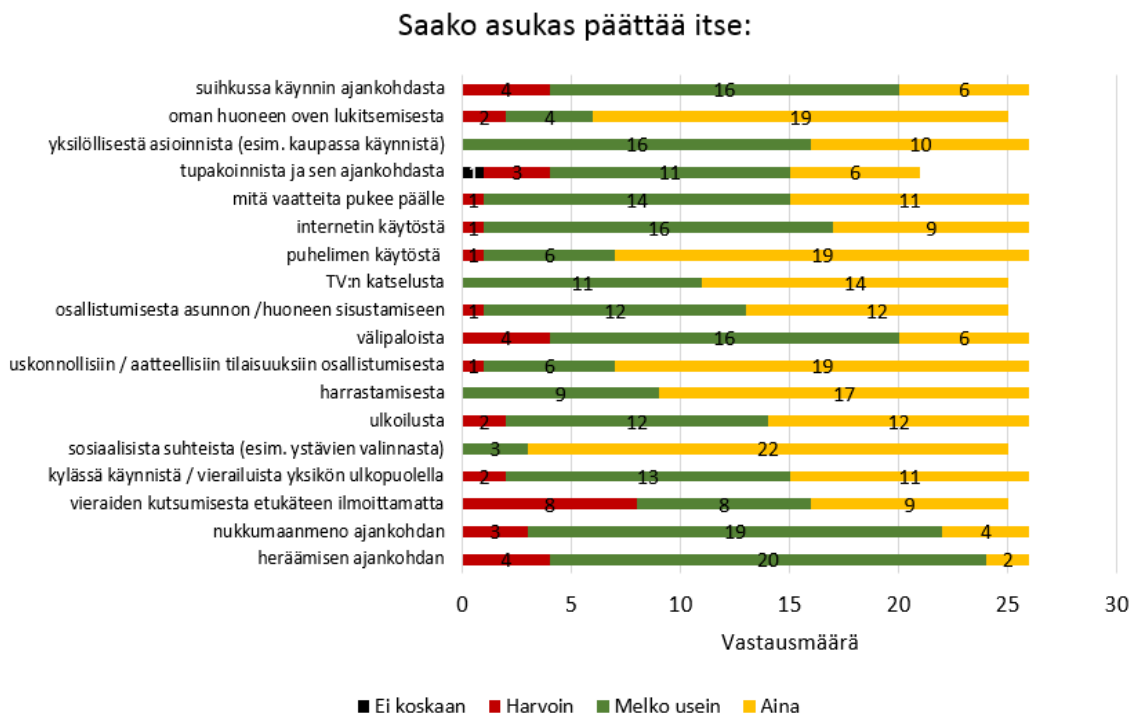

Kuvio 5. Vastaajien työvuodet (lkm.).

Vastaajista kymmenen (40 %) olivat olleet työelämässä 1-10 vuotta. Samoin 11–20 vuotta työelämässä olleita vastaajia oli kymmenen (40 %). Tutkimukseen osallistuneista neljä (16 %) oli työskennellyt 21–30 vuotta ja vain yksi (4 %) 41–50 vuotta.

7.2 Asukkaan päätösvallan toteutuminen asuntolan arjessa

Kyselylomakkeen ensimmäinen kysymys käsitteli asukkaiden päätösvaltaa koskien asuntolan arkipäivän asioita. Kysymysasetteluna oli suljettu kysymys josta vastaajat valitsivat neljästä väittämästä parhaiten sopivimman vaihtoehdon. Vaihtoehdot olivat: *ei koskaan*, *harvoin*, *melko usein* tai *aina* (Kuvio 6).

Kuvio 6. Asukkaan päätösvallan toteutuminen henkilökunnan mielestä.

Kyselyyn osallistuneen henkilökunnan vastausten hajonta oli melko suuri. Suurimmassa osassa kysymyksiä vastaukset jakautuivat monelle vastausvaihtoehdolle. Eniten vastaukset painoutuivat melko usein ja aina vaihtoehdoille. Harvoin vastauksia tuli huomattavasti vähemmän ja ei koskaan vastattiin vain yhteen kohtaan. Kaikki osallistujat eivät vastanneet jokaiseen kohtaan.

Eniten *aina* vastauksia keräsi kohta: saako asukas päättää itse sosiaalisista suhteista esimerkiksi ystävien valinnasta. 25 vastaajasta 22 valitsi aina vaihtoehdon. Kolme vastaajaa valitsi *melko usein* vaihtoehdon. Vastaajat olivat kuitenkin melko yksimielisiä siitä, että sosiaalisten suhteiden päätösvalta on asukkaalla.

Toiseksi eniten *aina* vastauksia, eli 19 vastausta keräsi kohdat saako asukas päättää itse uskonnollisiin/aatteellisiin tilaisuuksiin osallistumisesta, puhelimenkäytöstä ja oman huoneen lukitsemisesta. Uskonnollisiin/aatteellisiin tilaisuuksiin osallistuminen ja puhelimen käytön vastaukset jakautuivat samalla tavalla. *Aina* vastauksia tuli 19, *melko usein* vastauksia kuusi (6) ja *harvoin* vastauksia yksi (1). Kaiken kaikkiaan 26 vastasi näihin kohtiin. Päätösvalta oman huoneen lukitsemi-

nessa vastaukset jakautuivat siten, että 25 vastauksesta *aina* vastauksia tuli 19, *melko usein* vastauksia neljä (4) ja *harvoin* vastauksia kaksi (2).

Asukkaiden päätösvalta harrastusten valinnassa toteutuu 17 vastaajan mielestä *aina* ja yhdeksän (9) mielestä *melko usein*. Yhteensä tähän kohtaan vastasi 26 kyselyyn osallistunutta. 25 vastaajasta asukkaan päätös, koska hän katsoo TV:tä, toteutuu 14 vastaajan mielestä *aina* ja 11 mielestä *melko usein*. Yksilöllisillä asioilla käynti, kuten esimerkiksi kaupassa käynti toteutuu 26 vastaajasta 16 mielestä *melko usein* ja kymmenen (10) mielestä *aina*.

Ulkoilu ja osallistuminen oman asunnon/huoneen sisustamiseen ja näihin liittyvä asukkaan päätösvalta jakautui tasaisesti *aina* ja *melko usein* vastauksien välille. Ulkoilu kohtaan vastasi yhteensä 26 vastajaa ja huoneen sisustamiseen 25 vastaajaa. Molemmissa kohdissa *aina* ja *melko usein* vastauksia tuli 12 kappaletta. *Harvoin* vastauksia asukkaan päätökseen ulkoilusta tuli kaksi (2) ja huoneen sisustamiseen yksi (1).

Asukkaan vaikutusvalta nukkumaanmenoon ja herätyksen ajankohtaan vastaukset painottuivat *melko usein* vastauksiin. Molemmissa vastauksia tuli 26. Nukkumaanmeno ajankohtaan asukas saa vastaajien mukaan vaikuttaa *aina* neljän (4) mielestä, *melko usein* 19 mielestä ja *harvoin* kolmen (3) mielestä. Heräämisaikaan vastaajien mukaan asukas saa vaikuttaa *aina* kahden (2) mielestä, *melko usein* 20 mielestä ja *harvoin* neljän (4) mielestä.

Vastaajien mielestä internetin käytön välipalojen ja suihkussa käynnin ajankohtaan liittyvä asukkaan päätösvalta painottuu *melko usein* tapahtuvaksi. Vastauksia tuli kaikkiin kysymyksiin 26. Internetin käytössä yhdeksän (9) vastaajaa vastasi *aina*, 16 *melko usein* ja yksi (1) *harvoin*. Välipaloihin liittyvä päätösvalta toteutuu kuuden (6) vastaajan mielestä *aina*, 16 vastaajan mielestä *melko usein* ja neljän (4) mielestä *harvoin*. Suihkussa käynnin ajankohtaa koskevassa kysymyksessä vastaajista kuusi (6) vastasi *aina*, 16 *melko usein* ja neljä (4) *harvoin*.

Asukkaiden kylässä käyntien ja asuntolan ulkopuolelle tehtyjen vierailujen sekä pukeutumiseen liittyvän päätöksenteon vastaukset jakautuivat melko samalla ta-

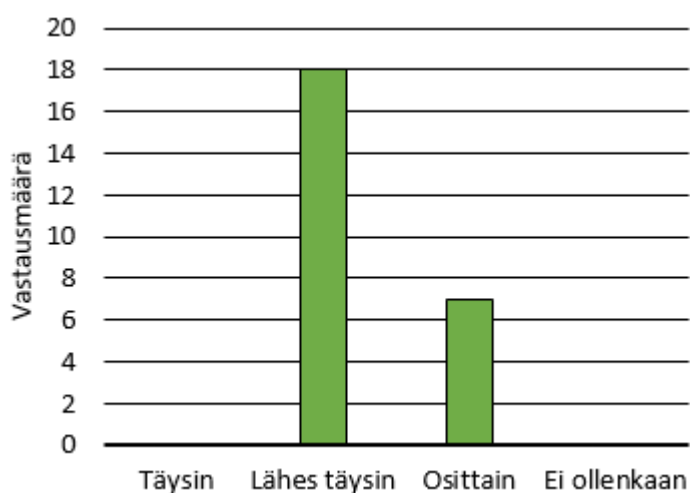
valla. Kumpaankin vastasi 26 ja molemmissa kohdassa *aina* vastauksia tuli 11. Vierailut ja kyläily kohdissa *melko usein* vastauksia tuli 13 ja *harvoin* vastauksia kolme (3). Asukkaan valinta mitä vaatteita pukee päälle, sai 14 *melko usein* vastausta ja yhden (1) *harvoin* vastauksen.

Asukkaan päätös kutsua vieraita etukäteen ilmoittamatta jakoi tasaisemmin vastauksia eri vastausvaihtoehdoille. Yhteensä vastauksia annettiin 25, joista 9 oli *aina* vastauksia, 8 *melko usein* ja 8 *harvoin*.

Osa vastaajista ei valinnut mitään vastausvaihtoehtoa joihinkin kysymyiskohtiin. Esimerkiksi kysymykseen saako asukas päättää tupakoinnista ja sen ajankohdasta sai vähiten vastauksia eli 21 vastausta. Niistä kuuden (6) vastaajan mielestä asukas saa päättää tupakoinnistaan *aina*, 11 mielestä *melko usein*, kolmen (3) mielestä *harvoin* ja yhden (1) mielestä *ei koskaan*. Osa oli kirjoittanut sivun reunaan, ettei kukaan asukkaista polta.

7.3 Itsemääräämisoikeuden toteutuminen yleisesti asuntolassa

Kyselyn toisessa kysymyksessä vastaajan tuli valita neljästä vaihtoehdosta yksi, parhaiten kuvaava vaihtoehto kuinka hyvin asukkaiden itsemääräämisoikeus toteutuu. Vaihtoehtoina oli, että itsemääräämisoikeus toteutuu *täysin*, *lähes täysin*, *osittain* tai *ei ollenkaan*. Vastauksia kysymykseen tuli yhteensä 25 (Kuvio 7).

Kuvio 7. Henkilökunnan mielipide itsemääräämisoikeuden toteutumisesta.

Vastaajien vastausten perusteella henkilökunta kokee asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisen melko samalla tavalla. Eniten vastaajat kokivat, että asukkaan itsemääräämisoikeus toteutuu *lähes täysin*. Tätä mieltä oli 18 (72 %) vastaajaa. Vastaajista seitsemän (28 %) mielestä asukkaan itsemääräämisoikeus toteutuu *osittain*. Kukaan henkilökunnasta ei vastannut, että itsemääräämisoikeus toteutuu *täysin* tai *ei ollenkaan*.

7.4 Itsemääräämisoikeutta edistävät asiat

Henkilökunnalta kysyttiin avoimella kysymyksellä asioita, mitkä edistävät asukkaiden itsemääräämisoikeutta. 26 vastaajasta viisi (5) ei vastannut ollenkaan tähän kysymykseen. Vastauksina tuli kuitenkin paljon erilaisia asioita ja esille nousseet asiat jaoteltiin neljään alaluokkaan. Vastaajat toivat esille itsemääräämisoikeutta edistäviä asioita henkilökunnan, asukkaiden ja asuntolan näkökulmasta. Neljäntenä alaluokkana ovat asuntolan ulkopuoliset tekijät, johon lukeutuu vastaukset jotka koskevat asuntolan ulkopuolelta tulevia asioita. Alaluokkien alle on koottu vastauksien ilmaisuja. Yhteenvedot löytyvät liitteestä 4.

7.4.1 Edistävät asiat – Henkilökunta

Asukkaan itsemääräämisoikeutta edistäviksi asioiksi nousi monessa vastauksessa esille henkilökunnan rooli (Taulukko 1).

Taulukko 1. Henkilökuntaa koskevat ilmaisut itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina (lkm.).

HENKILÖKUNTA	47
Keskustelu ja kysyminen	7
Valinnan ja vaikuttamisen mahdollistaminen	7
Asenne ja käytös	6
Kuunteleminen	6
Luottamus	6
Ohjaus	4
Tuki ja kannustus	4
Yhdessä tekemisen ja asioista sopiminen	4
Koulutus ja tietoisuus	2
Ymmärtäminen	1

Henkilökunnan ohjaus, tuki ja kannustus nousivat vastauksissa esille itsemääräämisoikeutta edistävinä tekijöinä.

”Aukkaan omatoimisuutta tuetaan häntä tarvittaessa ohjaten ja auttaen”
(V12)

Henkilökunnan asenne ja positiivinen suhtautuminen asukkaisiin koettiin edistävinä tekijöinä. Henkilökunnan mukaan edistäviä tekijöitä olivat myös muun muassa asiakasmyönteinen asenne, suhtautumistapa, ystävällinen ja ymmärtäväinen henkilökunta. Asenteeseen ja käytökseen liittyviä ilmaisia tuli yhteensä kuusi, eli toiseksi suurin määrä yhteisiä ilmaisia tässä kategoriassa.

Aukkaan kanssa keskustelu ja kysyminen nousivat useassa vastauksessa esille. Keskustelu ja kysymisilmaisua käytettiin yhteensä seitsemässä vastauksessa. Tämä oli eniten yhteisiä ilmaisia samasta asiasta henkilökunta ryhmässä.

”Kaikista asioista pystytään keskustelemaan aukkaan kanssa.” (V22)

Itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina koettiin aukkaan kuunteleminen ja ymmärtäminen. Aukkaan mielipiteiden kuuntelemista arkipäivää koskevista valinnoista pidettiin tärkeänä, jotta aukkaan vaikutus omaan elämään toteutuisi. Aukkaan kuuntelemiseen liittyvää ilmaisua käytettiin yhteensä kuudessa vastauksessa. Kuunteleminen sai vastaajilta yhteisiä ilmaisia toiseksi eniten.

”Henkilökunta kuuntelee mitä sanomista aukkaalla on.” (V2)

”Aukkaan kuunteleminen päivittäisissä asioissa; pukeutuminen, mitä ruuaksi, mitä ostetaan kaupasta.” (V8)

Vastaajat kokivat luottamuksen olevan merkittävästi edistävä asia. Luottamukseen liittyvää ilmaisua käytettiin kuudessa vastauksessa eli toiseksi eniten yhteisiä ilmaisia. Muutamassa vastauksessa koettiin koulutuksen ja tiedotuksen asiaan liittyen edistävän itsemääräämisoikeutta ja sen toteutumista. Työntekijän tietoisuus aukkaan oikeuksista edistää aukkaan mahdollisuutta olla mukana omaa elämää koskevissa päätöksissä.

Henkilökunta nosti asukkaan kanssa tehtävän yhteistyön ja yhdessä asioista päättämisen edistäväksi asiakasi. Myös asukkaalle annettava mahdollisuus valita sekä vaikuttaa omiin, asioihin koettiin tärkeäksi. Ilmaisuja kertyi yhteensä seitsemän eli suurin määrä yhteisiä ilmaisuja keskustelun ja kysymisen kanssa.

7.4.2 Edistävät asiat – Asukas

Henkilökunta toi vastuksissa esille asukkaan roolin ja näkökulman itsemääräämisoikeuden toteutumisen suhteen (Taulukko 2). Vastaajien mielestä myös asukas vaikuttaa mahdollisuuteen olla edistämässä oman itsemääräämisoikeuden toteutumista. Vastauksia tuli useita yksittäisiä ilmaisuja.

Taulukko 2. Asukasta koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina (lkm.).

ASUKAS	20
Ymmärrys esim. raha-asiat, turvallisuus	5
Sosiaaliset suhteet	3
Harrastus	2
Vierailut / Kyläilyt	2
Itsensä ilmaiseminen	2
Henkilökohtainen avustaja	1
Rahankäyttö	1
Omatomisuus	1
Tietoisuus omista oikeuksista	1
Apuvälineet esim. kommunikointi	1
Käytös	1

Asukkaiden sosiaaliset suhteet, esimerkiksi seurustelusuhteet ja ystävät, koettiin itsemääräämisoikeutta edistäviksi asioiksi. Yhdessä vastauksessa tuotiin esille henkilökohtaisen avustajan merkitystä siihen, että asukas pääsee paremmin liikumaan paikkoihin ja tapahtumiin mihin hän itse haluaa. Harrastukset, vierailu sekä kyläilyt ja asukkaan mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi omiin harrastuksiin koettiin edistävän itsemääräämisoikeuden toteutumista.

”Henkilökohtainen avustaja mahdollistaa sen, että asukas pääsee hänelle mieluisiin harrastuksiin / tapahtumiin.” (V6)

”Harrastukset → saa valita mihin menee, ja jättää menemättä.” (V8)

Asukkaan ymmärryskyky vaikuttaa henkilökunnan mielestä edistävästi itsemääräämisoikeuteen. Esimerkiksi ymmärrys raha-asioita kohtaan edesauttaa itsenäisyyttä raha-asioiden hoidossa. Yhdessä vastauksessa todettiin, että itsessään oman rahan käyttö on jo edistävää asia. Myös asukkaan ymmärrys omasta ja toisten turvallisuudesta, sekä ymmärrys mikä on oikein ja mikä väärin edistää itsemääräämisoikeuden toteutumista. Vastaajilta tuli eniten yhteisiä ilmaisuja asukkaan ymmärtämiskyvystä. Yhteisiä ilmaisuja kertyi viisi.

”Asukkaan kyky hahmottaa omaa ja muiden ihmisten turvallisuutta.” (V11)

”Asiakkaan ymmärrys raha-asioita ym. kohtaan.” (V10)

Henkilökunta listasi edistäviksi asioiksi myös asukkaan omatoimisuuden, itsensä ilmaisemisen, apuvälineet esimerkiksi kommunikoinnissa sekä käytöksen. Asukkaan tietoisuus omista oikeuksista nousi yhden vastaajan vastauksessa esille.

”Suurin osa asukkaista osaa kertoa mitä he haluavat – Käytössä on myös pcs-kuvia sekä tukiviittomia → näiden avulla saadaan selville mitä asukas haluaa.” (V12)

7.4.3 Edistävät asiat – Asuntola

Kyselyyn vastanneet nostivat esille joitain asuntolaan ja asuntolan arkeen liittyviä asioita, mitkä vaikuttavat asukkaan itsemääräämisoikeuteen edistävästi (Taulukko 3).

Taulukko 3. Asuntolaan koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta edistävinä asioina (lkm.).

ASUNTOLA	9
Oman huoneen sisustaminen	3
Oma avain ja postilaatikko	3
Siivous	1
Ruokailu	1
Turvallisuus	1

Itsemääräämisoikeuden edistävinä asioina koettiin, että asukkaalla on oma avain ja postilaatikko. Myös oman huoneen sisustaminen itselle mieluisaksi nostettiin edistäväksi asiaksi. Asuntolaan liittyvästä kategoriasta oman huoneen sisustaminen sai kolme yhteistä ilmaisua, mikä oli eniten tässä ryhmässä. Muita yksittäisiä vastauksia oli siivous, ruokailu ja turvallisuus.

”Asukkaat kalustavat ja siivoavat itse huoneensa.” (V2)

”Huoneet asukkaan toiveiden mukaisia → sisustus.” (V8)

7.4.4 Edistävät asiat – Asuntolan ulkopuoliset tekijät

Henkilökunta toi vastauksiin muutaman asian, jotka koottiin asuntolan ulkopuoliset asiat-otsikon alle. Asukkaiden omaisten asenne nostettiin kahdessa vastauksessa esille. Myös yhdessä vastauksessa omaisten tietoisuus asukkaan oikeuksista koettiin edistävän asukkaan itsemääräämisoikeutta. Yhdessä ilmaisussa tuotiin lain merkitys esille.

7.5 Itsemääräämisoikeutta estävät asiat

Kyselylomakkeessa kysyttiin mitkä asiat henkilökunnan mielestä estävät asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista. Viisi (5) vastaajaa 26:sta ei vastannut tähän kysymykseen ollenkaan. Kysymys oli avoin kysymys ja vastauksissa nousi esille erilaisia asioita. Vastaukset jaoteltiin samalla tavalla neljään alaluokkaan kuin edellisessä kysymyksessä eli henkilökunta, asukkaat, asuntola ja asuntolan ulkopuoliset tekijät. Vastauksissa nousseet ilmaisut koottiin alaluokkien alle. Yhteenveto löytyy liitteestä 5.

7.5.1 Estävät asiat – Henkilökunta

Vastauksista nousi joitakin itsemääräämisoikeutta estäviä tekijöitä mihin vaikutti henkilökunta (Taulukko 4).

Taulukko 4. Henkilökuntaa koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta estävinä asioina (lkm.).

HENKILÖKUNTA	10
Henkilökunta resurssit	3
Henkilökunnan määräysvalta	2
Asukkaiden ylisuojelu	2
Asukkaan tulkinta / oikein ymmärtäminen	1
Luottamuksen rikkoutuminen	1
Pinttyneet tavat	1

Henkilökunnan vähäiset resurssit eli liian vähäinen työntekijämäärä koettiin asukkaan itsemääräämisoikeutta estäväksi asiaksi. Henkilökunnan vähäisyyden koettiin vaikuttavan esimerkiksi asukkaiden toiveiden toteuttamiseen ja ulkoiluun. Resurssien puute sai yhteisiä ilmaisuja kolme eli eniten henkilökunta otsikon alla olevista estävistä tekijöistä.

”Ei tarpeeksi hoitajia. (Että voisi esim. viedä vaikeavammasista ulos silloin kun hän haluaa.) (V1)

”Vähäinen henkilökuntamäärä, toiveita ei voida toteuttaa.” (V6)

”Resurssit henkilökunnassa → liian monta asukasta henkilökuntaan nähden.” (V8)

Itsemääräämisoikeutta estävänä asiana nostettiin esille asukkaan tulkinta ja oikein ymmärtäminen. Kahdessa ilmaisussa henkilökunnan määräysvalta koettiin haittaavana asiana. Henkilökunta tekee päätöksiä asukkaiden yli, ja tämä estää asukkaiden päätösvallan ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen.

”Henkilökunta ”jyrää” asioita omilla päätöksillä.” (V23)

Yhdessä ilmaisussa luottamuksen rikkoutuminen koettiin vaikuttavan estävästi itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Asukkaiden ylisuojelun vaikutukset estävät kahden vastaajan mielestä asukkaan itsemääräämisoikeutta. Vastauksissa nousee esille, ettei asukkaiden anneta epäonnistua vaan heitä varjellaan pettymyksiltä.

”Asukkaiden ”ylisuojeleminen” → Edelleen ajatellaan, että henkilökunnan täytyy huolehtia eikä asukkaat voi oppia kantapään kautta.” (V8)

”Halu vaikuttaa asukkaan elämään ja kyseenalaistaa heidän kykynsä tehdä päätöksiä → liika suojele, epäonnistumisten välttäminen.” (V9)

Yksittäisenä vastauksena esille nostettiin myös pinttyneet tavat. Pinttyneillä tavoilla vastauksessa tarkoitettiin henkilökunnan tapaa tehdä asiat niin kuin aina ennenkin on tehty.

7.5.2 Estävät asiat – Asukkaat

Eniten itsemääräämisoikeutta estäviä asioita nousi asukkaat – otsikon alle. (Taulukko 5) Vastauksissa tuli esille useita erilaisia ilmaisuja estävistä asioista, jotka ovat asukkaista lähtöisiä.

Taulukko 5. Asukasta koskevat ilmaisut itsemääräämisoikeutta estävinä asioina (lkm.).

ASUKAS	35
Asukaan taso, rajoitteet ja ikä	7
Ei osaa ilmaista tahtoa / päättää asioita	7
Taitojen puute itsenäiseen toimintaan	5
Ymmärryksen puute	4
Pukeutuminen ja hygienia	2
Huono käytös, ei yhteistyöhalua	2
Rajoitustoimenpiteet	2
Rahan vähyyys	2
Lääkitys	2
Epärehellisyys	1
Itsetuhoisuus ja muiden vahingoittaminen	1

Kyselyyn vastanneet vastasivat eniten yhteisiä ilmaisuja asukkaiden itsemääräämisoikeutta estävinä asioina sen, että asukas ei osaa ilmaista tahtoaan tai päättää asioita itse. Näitä ilmaisuja oli yhteensä seitsemän. Vastajien mielestä asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista estää se, ettei asukas osaa ilmaista mitä hän haluaa tai kommunikaatiovaikeudet ovat oman tahdon ilmaisun esteenä.

”Osa asukkaista ei ole kykeneviä päättämään suuremmasta osasta asioita.” (V16)

Myös eniten yhteisiä ilmaisuja itsemääräämisoikeutta estävinä asioina esille nousi asukkaan taso, rajoitteet ja ikä. Ilmaisuja tuli yhteensä seitsemän. Asukkaan ikä, taso ja rajoitteet koettiin vaikuttavan kykyyn toimia itsenäisesti ja tehdä päätöksiä. Myös osaamattomuus hygienian hoidossa ja pukemisessa koettiin estävinä asioina.

”Asuntolassa asukkaat eritasoisia ja – ikäisiä. Osa asukkaista hyvinkin itsenäisiä ja päättävät suurelta osin asioistaan ja menoistaan. (V16)

Vastauksissa asukkaiden taitojen puute itsenäiseen toimintaan nousi esille itsemääräämisoikeutta estävinä asioina. Taitojen puutteesta esimerkkinä mainittiin, ettei asukas pysty lähtemään itsenäisesti kaupungille ilman henkilökuntaa. Asukkaan ymmärryksen puutteesta tuli neljä ilmaisua. Ymmärryksen puute koettiin itsemääräämisoikeuden kannalta esteellisenä asiana esimerkiksi raha-asioissa ja oman parhaan ymmärtämisessä.

”Asukas ei välttämättä ymmärrä omaa parastaan.” (V12)

”Ei ymmärrä rahan arvoa.” (V10)

Itsemääräämisoikeutta estäviksi asioiksi yksittäiset vastaajat nostivat epärehellisyiden ja asukkaan huonon käytöksen. Asukkaan yhteistyöhaluttomuuden koettiin myös olevan esteenä. Vastauksissa nousi esille rajoitustoimenpiteet. Rajoitustoimenpiteet koettiin itsemääräämisoikeutta estävinä tekijöinä, mutta silti välttämättömiä turvallisuuden takia. Yksittäisen asukkaan rajoitustoimenpiteiden vaikutus kaikkiin asuntola-asukkaisiin koettiin vaikuttavan estävästi itsemääräämisoikeuteen.

”Asumissoluissa rajoituksia oltava jo asukkaan itsensä ja muiden asukkaiden turvallisuuden takia.” (V5)

”Rajoitustoimenpiteet, jotka vaikuttavat tavalla tai toisella kaikkiin solun asukkaisiin.” (V9)

Turvallisuuteen liittyen estävänä asiana esille nostettiin myös asukkaan itsetuhoisuus ja aggressiivisuus toisia asukkaita kohtaan. Muutamassa vastauksessa asukkaan rahan vähyys nousi estäväksi tekijäksi itsemääräämisoikeuden toteutumisesa. Lääkkeiden säännöllinen ottaminen ja henkilökunnan vastuu niiden ottamisesta tietynä aikana rajoittaa itsemääräämisoikeutta. Asukkaalla ei myöskään koeta olevan vaikutusvaltaa omaan lääkitykseensä.

7.5.3 Estävät asiat – Asuntola

Vastauksissa nousi asukkaan itsemääräämisoikeutta estäviksi asioiksi asuntolan arjen käytäntöjä ja toimintatapoja (Taulukko 6).

Taulukko 6. Asuntolaa koskevat ilmaiset itsemääräämisoikeutta estävinä asioina (lkm.).

ASUNTOLA	18
Säännöt ja aikataulut	9
Turvallisuus, ennaltaehkäisy	5
Ryhmäasuminen	3
Lukitut ovet ja kaapit	1

Asuntolan säännöt ja aikataulut nousivat eniten esille vastauksissa. Ilmaisuja tuli yhteensä yhdeksän. Esimerkiksi yhteisten ruokailujen, työ, taksi ja päivärytmi estävät täydellisen asukkaan itsemääräämisoikeuden. Myös aikatauluissa asukkaiden herätys ja nukkumaanmeno ajat vaikuttavat vastaajien mielestä itsemääräämisoikeuteen estävästi. Asukkaat eivät töiden takia voi nukkua ja valvoa niin pitkään kuin haluaisivat. Yhdessä vastauksessa todetaan, että säännöt ovat estäviä tekijöitä, mutta ne on tehty yhdessä asukkaan kanssa.

”Säännöt jotka on tehty asukkaan kanssa.” (V21)

”Asukkaan arkea ”sanelevat” työ-, taksi- ja päivärytmi ryhmäasumisessa. Ruokailut ym. tapahtuu suunnilleen samaan aikaan päivittäin.” (V6)

”Aamulla ei voi nukkua niin pitkään kun haluaa jos pitää mennä töihin. Illalla kehoitetaan menemään nukkumaan, että jaksaa nousta aamulla ylös.” (V4)

Ryhmäasuminen ja ryhmäasumisessa kompromissien tekeminen koetaan estävän itsemääräämisoikeuden toteutumista. Ryhmäasumisessa asukkaalla ei ole omia ruokia ja tila jaetaan omaa huonetta lukuun ottamatta muiden asukkaiden kanssa.

Yksittäisinä ilmaisuina asuntolan arjessa estävistä asioita nostettiin esiin lukitut kaapit ja ovet. Itsemääräämisoikeuden toteutumisen esteenä mainitaan myös turvallisuus eli asukkaiden oma sekä asuntolan yleinen turvallisuus. Itsemääräämisoikeuden toteutumisessa turvallisuus ja hyvinvointi laitetaan edelle.

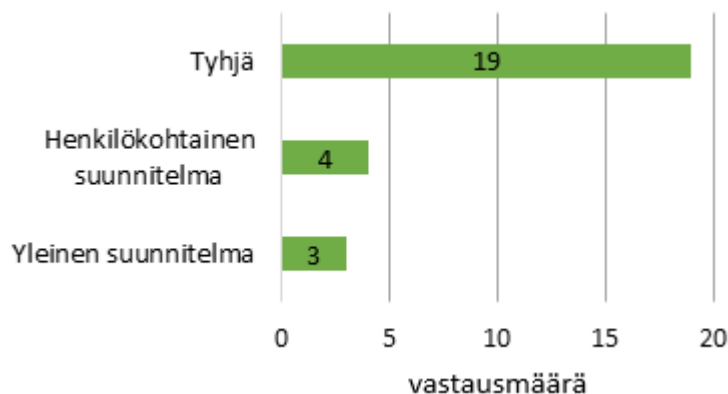
7.5.4 Estävät asiat – Asuntolan ulkopuoliset tekijät

Asukkaan itsemääräämisoikeutta estävien asioiden vastauksissa asuntolan ulkopuolisiksi tekijöiksi nousi omaiset ja heidän rooli itsemääräämisoikeuden toteutumisen estäjänä. Vastauksissa tuotiin esille vanhempien halu päättää lasten asioista. Yhdellä vastaajalla oli kokemus, etteivät omaiset kunnioita asukkaan tekemiä päätöksiä.

”Vanhempien halu päättää lastensa asioista, esim. pukeutuminen, huoneen sisustaminen, opiskelupaikan valinta.” (V5)

7.6 Itsemääräämisoikeussuunnitelma

Viides kysymys koski itsemääräämisoikeussuunnitelmia. Kysymystä oli alustettu kertomalla, että mahdollisen tulevan itsemääräämisoikeuslain myötä työyksiköiden kuuluu laatia itsemääräämisoikeussuunnitelmia. Vastaajan tuli rastittaa vaihtoehdot, jos työyksikössä on käytössä yleinen itsemääräämisoikeussuunnitelma tai asiakkaan henkilökohtainen itsemääräämisoikeussuunnitelma (Kuvio 8).

Kuvio 8. Olemassa olevat itsemääräämisoikeussuunnitelmat työyksikössä.

Kolmen (12 %) vastauksen mukaan työyksikössä on käytössä yleinen itsemääräämisoikeussuunnitelma ja neljän (15 %) vastauksen mukaan asiakkailla tai asiakkaalla on käytössä henkilökohtainen suunnitelma. Vastaajista suurimman osan eli 19 (73 %) mukaan työpaikalla ei ole käytössä minkäänlaisia itsemääräämisoikeussuunnitelmia. Kahteen vastauslomakkeeseen oli kirjattu tämän kysymyksen viereen, että molemmat suunnitelmat ovat valmisteluvaiheessa ja tulossa käyttöön.

7.7 Vapaa sana

Viimeisenä kyselylomakkeen kohtana oli avoin kysymys, johon vastaaja sai kirjoittaa vapaasti mitä muuta haluaa aiheesta sanoa. Osallistuneista kymmenen mainitsi vapaan sanan osiossa ajatuksia kyselylomakkeesta tai yleisesti aiheesta. Vapaan sanan kohdassa osa vastaajista koki, että kyselylomakkeen ensimmäiseen kysymykseen oli vaikea vastata, koska asukkaat ovat hyvin erilaisia ja eritasoisia. Asukkaiden yleistäminen vastauksiin koettiin vaikeaksi.

”Tehtävä 1: vaikea valita yhtä vaihtoehtoa, koska asukkaat ovat todella erilaisia. asukkaankehitystaso vaikuttaa todella paljon siihen minkä verran hän kykenee tekemään valintoja ja päätöksiä.” (V6)

Asukkaan yksilöllinen huomioiminen itsemääräämisoikeuden toteutumisessa koettiin tärkeäksi. Asukkaan kykyjen huomioiminen päätöstenteeossa ja valintatilanteissa tulisi huomioida. Itsemääräämisoikeuden toteutumisesta todettiin, että se on hankala toteuttaa ryhmäasumisessa. Yksilön itsemääräämisoikeus saattaa aiheut-

taa muille asukkaille haittaa. Samoin rajoitustoimenpiteet voivat haitata muita asukkaita. Kaikkien huomioiminen nostettiin vastauksissa esille.

”Ryhmäasumisessa yksilön itsemääräämisoikeus saattaa aiheuttaa muille haittaa. Otettava muut asukkaat huomioon, esim. aamuheräämiset, television katsominen ääni liian lujalla ym.” (V5)

Vapaassa sanassa esille nousi myös henkilökunnan vastuu asukkaan itsemääräämisoikeusasiassa. Yhdessä vastauksessa tuotiin esille, että tuki- ja palveluasumisessa asukkaan itsemääräämisoikeutta tulisi kunnioittaa ja siihen pitäisi kiinnittää huomiota jo palveluita suunniteltaessa.

”Vastuu ja velvollisuus olisi muistettava myös kun puhutaan itsemääräämisoikeudesta.” (V9)

”Mietin hoitajana kuinka pitkälle asukas saa päättää itse, raja koska se ylittyy ja hoitaja on loppujen lopuksi vastuussa! Vastuu ja itsemääräämisoikeus on iso osa hoitajan työtä!” (V21)

Kehitysvammaisten asukkaiden itsemääräämisoikeuden esille tuomista pidetään tärkeänä asiana. Yhdessä vastauksessa todettiin, että heidän työyksikössään ollaan juuri muuttamassa käytäntöjä uuden lain mukaisiksi eli työ on jo aloitettu. Eräässä vastauksessa pohdittiin myös sitä, että jos asukkaat osaisivat haluta asioita, he saisivat enemmän päättää mitä ja milloin tekevät. Nyt asukkaita yritetään tulkita parhaan mukaan.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön päätöksimusongelmaksi asetettiin miten kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus toteutuu eräissä Vaasan asumispalveluyksiköissä henkilökunnan näkökulmasta. Henkilökunnalle tehdystä kyselytutkimuksesta nousi paljon erilaisia vastauksia tutkimusongelman kysymykseen.

8.1 Johtopäätökset

Ensimmäisessä asukkaan päätösvaltaa koskevassa valintakysymyksessä suurin osa vastauksista painottui melko usein tai aina vastausvaihtoehdoille. Henkilökunnalla on siis melko positiivinen kokemus, että asukkaiden päätösvalta toteutuu monissa arjen tilanteissa. Henkilökunnan kokemus on samassa linjassa asuntolassa yleisesti itsemääräämisoikeuden toteutuminen kohdalla.

Vastaajista 18 koki, että asukkaiden itsemääräämisoikeus toteutuu lähes täysin ja seitsemän mielestä osittain. Henkilökunnalla on yleinen kokemus, että itsemääräämisoikeus toteutuu melko hyvin vaikka asuntolan toimintarakenne ja päiväohjelma vaikuttaa haittaavasti. Kukaan vastaajista ei valinnut kohtaa täysin, joten ihanteelliseen, itsemääräämisoikeuden täydelliseen toteutumiseen on kuitenkin vielä matkaa. Kysymys kuitenkin kuuluu voiko täydellistä itsemääräämisoikeutta koskaan saavuttaa asuntolamaisessa ympäristössä?

Itsemääräämisoikeutta estäviä ja edistäviä asioita käsittelevien avoimien kysymysten vastaukset luokiteltiin neljään kategoriaan; henkilökunta, asukkaat, asuntola ja asuntolan ulkopuoliset tekijät. Tämä kategorisointi oli vastausten perusteella paras. Jokaisesta osa-alueesta nousi esille yksittäisiä ja yhteisiä ilmaisuja. Kyselyssä nousseet vastaukset olivat osin ennalta-oletettavia, mutta myös yllätyksiä löytyi. Esimerkiksi odotin useamman vastaajan ajattelevan, että asukkaan itsemääräämisoikeutta estävä asia on henkilökunnan vähäisyys. Kuitenkin vain kolmessa vastauksessa käytettiin tätä ilmaisua. Tästä voi päätellä, että asuntoloissa on monen työntekijän kokemana riittävästi henkilökuntaa jotta asukkaita voidaan huomioida yksilöllisesti ja resurssit riittävät itsemääräämisoikeuden tukemiseen. Tukihenkilöt ja henkilökohtaiset avustajat mahdollistavat vielä enemmän asukkaan

vapautta mennä esimerkiksi kaupungille, harrastuksiin ja muihin vapaa-ajan toimintoihin.

Itsemääräämisoikeutta edistäviä asioita tuli eniten henkilökunta-otsikon alle. Estävät tekijät koettiin taas johtuvan selvästi eniten asukkaista ja toiseksi eniten asuntolasta. Tästä voi päätellä henkilökunnan kokevan olevansa edistämisen osalta avainasemassa, kun taas estävät asiat useimmiten johtuvat asukkaan toiminnasta, tasosta ja kyvyistä tai asuntolan toimintamalleista ja rakenteesta.

Asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisessa suuri vastuu koettiin olevan henkilökunnalla. Henkilökunta voi pahimmassa tapauksessa kävellä asukkaan yli ja päättää hänen puolesta asioita tai estää mahdollisuuden vaikuttaa omiin asioihin. Henkilökunta koki vuorovaikutuksen eli keskustelun, kuuntelemisen sekä yhdessä asioista päättämisen tärkeänä, jotta asukkaan mielipiteet, toiveet ja tarpeet pystytään huomioimaan. Vastaavasti vuorovaikutuksen heikkous tai vähäisyys koettiin estävänä tekijänä.

Itsemääräämisoikeus ja sen toteutuminen on myös työntekijän subjektiivinen kokemus. Työyhteisön toimintatavat ja työtä ohjaavat lait sekä asetukset ovat punainen lanka itsemääräämisoikeuden toteuttamisessa. Kuitenkin työntekijälle tulee eteen paljon eettistä pohdintaa vaativia tilanteita, jolloin joutuu käyttämään omaa pohdintaa jotta toimii oikein. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen on asiakkaan perusoikeus ja henkilökunnan velvollisuus toteuttaa sitä parhaalla mahdollisella tavalla. Vapaan sanan kohdassa muutaman vastaaja oli pohtinut juuri työntekijän vastuuta itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. On tärkeää, että henkilökunta saa riittävästi tietoa ja koulutusta haastaviinkin tilanteisiin, jotta itsemääräämisoikeuden toteutuminen mahdollistuu. Tietoa olisi myös tärkeä jakaa asukkaille sekä heidän omaisilleen.

Topon (2013) mukaan itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet ovat tiedon saanti, päätöksen toimeksi saattaminen, yksityisyys, päätöksenteko, kyvykkyyden tunne ja kykyjen käyttö. Henkilökunnan vastauksissa näkyi sekä positiivisia kokemuksia, että puutteita Topon määrittelemillä alueilla. Esimerkiksi yksityisyyden kuten oman huoneen oven lukitsemisen suurin osa henkilökunnasta koki toteutuvan ai-

na. Muutamassa vastauksessa todettiin, että asukkaita yli suojellaan pettymyksiltä. Tällöin asukasta ei nähdä kyvykkäänä tekemään omia päätöksiä ja kohtaamaan pettymyksiä eikä itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet toteudu, koska asukas ei näe omien valintojen etenemisprosessia ja tulosta. Purasen (2014, 12) mukaan uuden lakimuutoksen myötä kehitysvammaisten tulee opetella ja harjoitella uusia asioita sekä riskin ottoa.

Luottamus koettiin tärkeänä edistävänä asiana ja ilmaisu löytyi monesta vastauksesta. Henkilökunnan positiivinen asenne, toimintatavat sekä myönteinen suhtautuminen asukkaisiin edistää luottamuksen syntymistä mikä taas edistää itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Asuntoloissa asuu eri-ikäisiä ja eri-tasoisia kehitysvammaisia ihmisiä. Vastaajat kokivat tason ja rajoitteiden hankaloittavan itsemääräämisoikeuden toteutumista. Osa asukkaista pystyy päättämään asioistaan itsenäisesti, mutta osa taas ei pysty esimerkiksi kommunikoimaan tai muuten vaikuttamaan omiin asioihin. Tällöin henkilökunta tekee päätökset asukkaan puolesta. Samoin asukkaan taso vaikuttaa muun muassa asioille lähtemiseen tai ulkoiluun. Niiden asukkaiden kohdalla ketkä pystyvät itsenäisesti lähtemään asioille asuntolan ulkopuolelle itsemääräämisoikeus toteutuu paremmin, kun heillä ketkä ovat enemmän toisen ihmisen avun varassa.

Yhdessä vastauksessa mainittiin apuvälineiden ja kuvien käyttö vuorovaikutustilanteissa. Purasen (2014, 13) mukaan kehitysvammaisilla vuorovaikutusaloitteet voivat olla hidasta ja kaikki asukkaat eivät aina puhu. Tällöin on hyvä olla käytössä erilaisia apuvälineitä kuten kuvat, tukiviittomat, pikapiirros ja niin edelleen. Kommunikaatio apuvälineiden käyttöä ei tuotu vastauksissa yhtä lukuun ottamatta esille. Joko apuvälineitä ei vain mainittu, niitä ei kysesisissä asuntoloissa tarvita tai niiden hyödyntämisessä on alikäyttöä. Monet asukkaat tarvitsevat päätöksiin tukea ja kannustusta ja sen antamien on vaikeaa jos vuorovaikutuksessa on isoja haasteita.

Asukkaan ymmärrys esimerkiksi raha-asioita ja ymmärrystä omaa sekä muiden turvallisuutta kohtaan pohdittiin vastauksissa. Asukkaan toimintaa saatetaan jou-

tua rajoittamaan jos se on vaaraksi omalle tai muiden turvallisuudelle. Yhdessä vastauksessa todettiin, että itsemääräämisoikeuden toteutumisessa turvallisuus laitetaan aina edelle.

Asuntolan ryhmäasuminen ja päiväjärjestys nähtiin haittaavana tekijänä asukkaan itsemääräämisoikeutta ajatellen. Ryhmäasumisessa jaetaan muun muassa yhteiset tilat ja ruuat. Päiväjärjestys sekä työ ja koulu aikataulut heikentävät itsemääräämisoikeutta. Asukkaat eivät voi nukkua tai valvoa niin pitkään kun haluaa, koska pitää käydä töissä tai koulussa. Toisaalta jokaisella työssä tai koulussa käyvällä ihmisellä on sama tilanne, että työajat rytmittävät elämää ja luo aikatauluja esimerkiksi aamuhäämisiin. Yhteiset ruoka-ajat ja ruuat taas vievät vapautta valita mihin aikaan haluaa syödä tai mitä haluaa syödä. Osalle kehitysvammaisille henkilöille säännöllinen päivärytmi ja samassa järjestyksessä tapahtuvat rutiinit ovat kuitenkin tärkeä asia. Asuntoloissa asuu yksilöitä, joilla on erilaiset tarpeet ja kompromissien tekeminen on arjen sujumisen kannalta välttämätöntä.

Itsemääräämisoikeussuunnitelmia ei vastaajien mukaan juurikaan ole asuntoloissa käytössä. Kuitenkin muutaman vastaajan mukaan työyhteisöstä löytyisi joku suunnitelma ja herää kysymys onko itsemääräämisoikeussuunnitelmia jo olemassa, mutta henkilökunta ei vain tiedä niiden olemassa olosta? Kahdessa lomakkeessa kysymyksen viereen oli kirjattu, että suunnitelmien tekemistä on aloitettu.

8.1.1 Jatkotutkimusaiheita

Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista asuntoloissa voisi tutkia henkilökunnan lisäksi esimerkiksi asukkaiden tai omaisten näkökulmasta. Asukkaita voisi haastatella, sekä kerätä heidän kokemuksia miten he saavat olla mukana päättämässä omaa elämää koskevia päätöksiä. Omaisten näkökulmassa omaisilta voisi kerätä heidän kokemuksiaan miten he kokevat kehitysvammaisen läheisen itsemääräämisoikeuden toteutuvan asuntolassa.

Tässä tutkimuksessa itsemääräämisoikeutta ei rajattu mihinkään tiettyyn alueeseen. Jatkotutkimusideana itsemääräämisoikeuden toteutumisen voisi kohdentaa ja rajata tarkemmin johonkin tiettyyn alueeseen esimerkiksi ihmissuhteet ja seksuaa-

lisuus, perushoitotilanteet tai muuhun vastaavaan. Asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista voisi tutkia myös kohdennetusti yhdessä asuntolassa. Tällöin yksi asuntola hyötyisi tutkimuksesta ja voisi kehittää omaa toimintaansa sen kautta. Tutkimuksen voisi toteuttaa silloin asukkaille sekä henkilökunnalle.

8.2 Pohdinta

Opinnäytetyön prosessi oli opettava. Koen oppineeni prosessin aikana paljon aiheesta ja yleisesti tämän kaltaisen tutkimuksen tekemisestä. Halusin tehdä opinnäytetyöni kehitysvammatyöhön, koska kehitysvammatyö kiinnostaa minua. Asukkaan itsemääräämisoikeus aiheeseen päädyin, koska se on hyvin ajankohtainen ja työntekijälle jokapäiväinen aihe. Tekemisestä teki mielenkiintoista myös se, että aiheena itsemäärisoikeuden toteutuminen kehitysvammaisten asuntolassa on mietittänyt paljon harjoittelun ja töiden aikana.

Opinnäytetyön prosessi eteni sujuvasti. Pysyin omassa aikataulussani koko teko-prosessin ajan. Tutkimuksessa olen tyytyväinen saamaani vastausprosenttiin ja ylipäättänsä jokaiseen kyselyvastaukseen. Asuntoloiden henkilökunta osallistui kyselyyn hyvällä panoksella sekä antoi hyvän tutkimusaineiston.

Vastaajilta tullut palaute koskien kyselyä oli rakentavaa. Osa vastaajista koki kysymyksiin vastaamisen hankalana, koska asuntolassa asuu hyvin eritasoisia henkilöitä. Kyselylomakkeen rakentaminen oli juuri tästä syystä haasteellinen. Jälkikäteen ajateltuna olisin rakentanut kyselylomakkeen hieman erilaiseksi, vaikka sain tarvittavat tiedot tälläkin lomakkeella. Aiheen ajankohtaisuudesta ja tärkeydestä tuli hyvää palautetta. Aihe on haastava vastata yleisesti, koska jokainen asukas on ainutlaatuinen yksilö. Vastaajat saivat kuitenkin tuotua monipuolisesti asioita esille.

Tutkimuksen aiheena kehitysvammaisuus ja itsemääräämisoikeus oli hyvä valinta. Mielenkiinto pysyi yllä koko opinnäytetyön tekemisen ajan. Suuri syy siihen oli mielenkiintoiset kyselyvastaukset ja oma innostus aiheeseen sekä omat käytännön kokemukset. Opinnäytetyön aihe tuli itseltäni enkä tehnyt työtä tilaustyönä. Tämän vuoksi sain täysin itse vaikuttaa prosessiin ja sen etenemiseen. Vaikka työ ei

ollut tilaustyö miltään yksiköltä tai taholta, toivon silti tutkimuksesta olevan hyötyä Vaasan vammaispalvelussa ja asumispalveluyksiköissä.

Opinnäytetyön tekoprosessi ja tutkimuksen tekeminen antoi paljon hyviä eväitä tulevaan työhön. Teoriaan tutustuessa oma tietopohjani kasvoi, mistä on hyötyä myös tulevaisuudessa. Toivon voivani hyödyntää tutkimuksessa esille nousseita asioita omassa työskentelyssäni, sekä kehittäessä työyhteisön toimintatapoja. Tutkimuksessa itselle yksi merkittävin huomio oli se, että henkilökunta tunnisti ja nosti esille monipuolisesti asioita mitkä vaikuttavat asukkaan itsemääräämisoikeuteen niin edistävästi kuin estävästi. Tutkimuksesta jäi myös tunne, että henkilökunnan mielestä itsemääräämisoikeuden toteutuminen ei ole niin huonolla pohjalalla, sillä yleinen kokemus oli melko positiivinen.

Asuntolamainen yhteisasuminen on osin haastava ympäristö henkilökunnalle tukea ja toteuttaa yksilöllisesti asukkaan itsemääräämisoikeutta. Onko ylipäätään asukkaan täydellinen itsemääräämisoikeuden toteutuminen mahdollista asumispalveluyksiköissä? Ainakin sen toteutumisen parantamiseen vaaditaan henkilökunnan panosta, tiedon ja keinojen lisäämistä sekä asukkaiden motivointia ja huomioon ottamista. On mielenkiintoista nähdä tulevaisuudessa miten tulevat lakimuutokset vaikuttavat itsemääräämisoikeuteen ja sen toteutumiseen, löydetäänkö sen parantamiseksi hyviä keinoja ja toimintarakenteiden muutoksia.

LÄHTEET

Arvio, M. & Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammaisen potilaana. 1. painos. Helsinki. Duodecim.

Diagnostic Adaptive Behavior Scale 2015. AAIDD. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. Viitattu 25.8.2015.

<http://aidd.org/intellectual-disability/diagnostic-adaptive-behavior-scale#.VdxHFfntmko>

Ekmark, M., Heiniluoma, S., Huotari, I., Leino, S. & Puranen, T. 2011. Omaa kohtia kohti. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. Ylöjärvi. Painohäme Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere. Vastapaino.

HE 108/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Finlex. Viitattu 7.6.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140108>

Hiltunen, L. 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Garduryhmä 18.2.1009. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 11.8.2015.

http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf

Jussila, J. 2013. Asumisyksiköt. Vaasa.fi. Viitattu 11.2.2015.

<http://www.vaasa.fi/WebRoot/380444/Vaasa2010SubpageWithoutBanner.aspx?id=366677>

Jussila, J. 2014. Asumispalvelut. Vaasa.fi. Viitattu 18.1.2015.

http://www.vaasa.fi/Suomeksi/Sosiaali_ja_terveys/Vammaispalvelut/Asumispalvelut

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Helsinki. Tammi.

Kajaanin ammattikorkeakoulu 2015a. Tutkimusongelmat- ja tehtävät sekä hypoteesi. Viitattu 25.4.2015.

<http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Tutkimusongelmat>

Kajaanin ammattikorkeakoulu 2015b. Luotettavuus. Viitattu 1.2.2015.

<http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Luotettavuus>

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5. uudistettu painos. Helsinki. Sanoma Pro Oy.

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2015. Tärkeimmät lait. Viitattu 18.1.2015.
<http://www.kvtl.fi/fi/lakineuvonta/tarkeimmat-lait/>

Keski-Korhonen, J., Sivula, S. & Määttä, M. 2014. Lait ja palvelut murroksessa – tukiliitto vaikuttaa. Tukiviesti, Nro 5/2014, 18-19. Viitattu 10.8.2015.
http://issuu.com/merjakvtl/docs/tukiviesti_514_issuu

Kivikoto 2015. Vaasan yleiskieliset sivut. Viitattu 3.5.2015.
<http://www.vaasa.fi/WebRoot/380444/selkosivut/kivikoto.html>

Kortemäki, V. 2012. Itsemääräämisoikeus omassa kodissa. Tutkimus kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksiköistä. Pro-gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Viitattu 23.1.2015.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38475/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201209062328.pdf?sequence=1>

L 23.6.1977/519. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 16.1.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>

L 3.4.1987/380. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 18.1.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

L 812/2000. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 25.1.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2000/20000812#Pidp3868288>

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2006. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. 1-2. painos. Helsinki. WSOY.

Mattila, K. 2013. Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutuminen. Työntekijöiden kertomana. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. Viitattu 1.2.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63869/mattila_kirsi.pdf?sequence=1

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. 1. painos. Helsinki. WSOYpro Oy.

Nikkonen, M., Janhonen, S. & Juntunen, A. 2003. Hoitokulttuurin tutkimuksesta: Etnografia hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä, 44-80. Toim. Nikkonen, M. Uudistettu painos 2. Helsinki. WSOY.

Orsaker till utvecklingsstörning 2015. FUB. För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning. Viitattu 25.8.2015.
<http://www.fub.se/utvecklingsstornig/orsaker-till-utvecklingsstornig>

Pelander, K. & Sikiö, P. 2013. ”Minun elämäni!”. Asumispalveluyksikössä asuvan kehitysvammaisen itsemääräämisoikeuden toteutuminen. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 25.1.2015.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/71379/Pelander_Kirsi.pdf?sequence=1

Puranen, T. 2014. Oleellista on vahvistaminen – ei rajoittaminen. Tukiviesti, Nro 5/2014, 11-13. Viitattu 10.8.2015.

http://issuu.com/merjakvtl/docs/tukiviesti_514_issuu

Raunio, K. 2011. Sosiaalityön etiikka näyttöön perustuvan käytännön haasteena. Teoksessa Sosiaalityön arvot ja etiikka, 117-138. Toim. Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. Juva. PS-Kustannus.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2013. Tutkimuksen voimasanat. 1.-2. painos. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 6. painos. Helsinki. Ammattieettinen lautakunta. Viitattu 24.1.2015.

http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Julkaisuja 2010:4. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suomen lähi- ja perushoitajaliitto 2009. Lähihoitajan eettiset ohjeet. Helsinki. Superin eettinen työryhmä. Viitattu 24.1.2015.

http://www.superliitto.fi/site/assets/files/4599/9938_super_lahihoitajan_eettiset_ohjeet2013.pdf

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015 a. Vammaislainsäädön uudistus. Vammaispalveluiden käsikirja. Viitattu 25.4.2015.

<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/laki-ja-oikeuskaytanto/vammaislainsaadannon-uudistus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015 b. Kehitysvammaisten asumisohjelma (KEHAS). Viitattu 18.1.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/asuminen/kehitysvammaisten-asumisohjelma-kehas>

Topo, P. 2013. Itsemääräminen on olennainen osa hyvinvointia. Aspa. Viitattu 21.1.2015. <http://www.aspasaatio.fi/suuntaaja/suuntaaja-32013/itsem%C3%A4%C3%A4r%C3%A4minen-olennainen-osa-hyvinvointia>

Valvira 2013. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa. Lastensuojelussa, vammaispalveluissa, mielenterveyspalveluissa ja päihdehuollossa. Selvityksiä 1:2013. Helsinki. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Viitattu 23.1.2015.
http://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Selvityksia_1_2013.pdf

Vernerinet 2014a. Mitä kehitysvammaisuus on? Vernerinet. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Viitattu 16.1.2015. <http://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>

Vernerinet 2014b. Asuminen ryhmässä. Vernerinet. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Viitattu 3.5.2015. <http://verneri.net/yleis/asuminen-ryhmassa>

TUTKIMUSLUPA

Vaasan kaupunki – Vasa stad
 Sosiaali- ja terveysvirasto – Social- och hälsovårdsverket
 Sosiaalityö ja perhepalvelut – Socialarbete och familjeservice

Päätös - Beslut
 24.3.2015

Viranhaltija- Tjänsteinnehavare
 Tulosalueen johtaja

Pykälä - Paragraf
 38/2015

Dno - Dnr

Esittelijä - Föredragande

Asia - Ärende
 Tutkimuslupa / Enni Tukiainen

Esitys - Förslag
 Vaasan ammattikorkeakoulun opiskelija Enni Tukiainen hakee tutkimuslupaa opinnäytetyötensä varten.
 Opinnäytetyön aiheena on kehitysvammaisten asumispalveluyksikön asukkaiden itsemääräämisoikeuden toteutuminen henkilökunnan näkökulmasta.

Tutkimuslupahakemus LIITE

Päätös - Beslut
 Tutkimuslupa myönnetään seuraavin ehdoin:

1. Tutkimusta tehtäessä noudatetaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3. luvussa säädettyä salassapitovelvollisuutta
2. Tutkija sitoutuu tietojen käsittelyssä ja suojaamisessa noudattamaan henkilötietolain määräyksiä ja tutkimuksessa mahdollisesti syntyvät yksittäisten henkilöiden tietoja koskevat tutkimusrekisterit hävitetään tai arkistoidaan henkilötietolaissa edellytetyllä tavalla
3. Tutkimusraportissa ei ole yksilöitävissä tutkimuksen piiriin tai otantaan kuulunutta henkilöä
4. Mahdollisesti tarvittavassa suostumusasiakirjassa tulee ilmetä ao. henkilön lupa käyttää häntä koskevia tietoja, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja henkilöiden mahdollisuus keskeyttää osallistumisen tutkimuksiin heti niin halutessaan
5. Tutkimuksen valmistuttua tutkimusraportti toimitetaan sosiaali- ja terveystoimen käyttöön.

Allekirjoitus - Underskrift

Tiedoksianto - För kännedom Enni Tukiainen, vammaispalvelun johtaja [REDACTED], asumisyksiköiden johtaja [REDACTED], sotela, arkisto/Uitto

Lisätietoja antaa – Tilläggsuppgifter ges av

Otteen oikeaksi todistaa
 Utdragets riktighet bestyrker

Oikaisuvaatimusohje - Anvisning för rättelseyrkande

Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen alla mainitulle viranomaiselle 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksaannista:

Den som är missnöjd med detta beslut kan inom 14 dagar från delfäendet av beslutet framställa ett skriftligt rättelseyrkande till:

Sosiaali- ja terveyslautakunta
 Ruutikellarintie 4
 65101 VAASA

Social- och hälsovårdsnämnden
 Krutkällarvägen 4
 65101 VASA

Kyselylomake

Kysely käsittelee kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista asu-
mispalveluyksikössä jossa olet työssä. Valvira (2013) määrittelee itsemääräämis-
oikeuden henkilön oikeudeksi tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä ja valintoja
sekä toteuttaa niitä. Sosiaalihuollon palveluissa itsemääräämisoikeudella tarkoi-
tetaan myös asiakkaan toiveiden ja mielipiteiden kunnioittamista.

Taustatiedot:

Nainen Mies

Työuran pituus: _____

Koulutus:

Sairaanhoitaja Sosionomi

Lähihoitaja Joku muu Mikä? _____

1. Valitse joka väitteeseen yksi (1) parhaiten kuvaava vastausvaihtoehto.

1. Saako asukas päättää itse:	Ei koskaan	Harvoin	Melko usein	Aina
heräämisen ajankohdan				
nukkumaanmeno ajankohdan				
vieraiden kutsumisesta etukäteen ilmoittamatta				
kylässä käynnistä / vierailuista yksikön ulkopuolella				
sosiaalisista suhteista (esim. ystävien valinnasta)				
ulkoilusta				
harrastamisesta				
uskonnollisiin / aatteellisiin tilaisuuksiin osallistumisesta				
välipaloista				
osallistumisesta asunnon /huoneen sisustamiseen				
TV:n katselusta				
puhelimien käytöstä				
internetin käytöstä				
mitä vaatteita pukee päälle				
tupakoinnista ja sen ajankohdasta				
yksilöllisestä asioinnista (esim. kaupassa käynnistä)				
oman huoneen oven lukitsemisesta				
suihkussa käynnin ajankohdasta				

2. Valitse yksi (1) parhaiten sopiva väite. Mielestäni asukkaiden itsemääräämisoikeus toteutuu:

- Täysin
- Lähes täysin
- Osittain
- Ei ollenkaan

3. Mainitse enintään VIISI (5) tärkeintä asiaa mitkä mielestäsi auttavat asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista työyksikössäsi?

4. Mainitse enintään VIISI (5) tärkeintä asiaa mitkä mielestäsi estävät asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista työyksikössäsi?

5. Tulevan itsemääräämisoikeuslain myötä työyksiköiden kuuluu laatia itsemääräämisoikeussuunnitelmia. Rasti vaihtoehto, jos työpaikallasi on jo käytössä:

- yleinen itsemääräämisoikeussuunnitelma (esim. osana laadunhallintasuunnitelmaa)
- asiakkaan henkilökohtainen itsemääräämisoikeussuunnitelma

6. Mitä muuta haluaisit tuoda esille?

KIITOS VASTAUKSISTA!

ASUKKAAN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA EDISTÄVÄT ASIAT

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA EDISTÄVÄT ASIAT	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	YHT.
HENKILÖKUNTA																											47
Keskustelu ja kysyminen				1													1				1	1	1	1	1		7
Valinnan ja vaikuttamisen mahdollistaminen		1			1	1		1	1			1		1													7
Asenne ja käytös	1				1	1														2					1		6
Kuunteleminen		1		1				1	1							1							1				6
Luottamus										1												1	1	1	1		6
Ohjaus	1											1		2													4
Tuki ja kannustus	1			1	1							1															4
Yhdessä tekemisen ja asioista sopiminen	1			1																				1	1		4
Koulutus ja tietoisuus											1							1									2
Ymmärtäminen																						1					1
ASUKAS																											20
Ymmärrys esim. raha-asiat, turvallisuus										1	1					1						1	1				5
Sosiaaliset suhteet				1			1	1																			3
Harrastus							1	1																			2
Vierailut / Kyläilyt							1	1																			2
Itsensä ilmaiseminen												1				1											2
Henkilökohtainen avustaja						1																					1
Rahankäyttö							1																				1
Omatoimisuus										1																	1
Tietoisuus omista oikeuksista											1																1
Apuvälineet esim. kommunikointi												1															1
Käytös																								1			1
ASUNTOLA																											9
Oman huoneen sisustaminen		1			1			1																			3
Oma avain ja postilaatikko		2																							1		3
Siivous		1																									1
Ruokailu							1																				1
Turvallisuus																1											1
ASUNTOLAN ULKOPUOLISET TEKIJÄT																											4
Omaisten asenne					1						1																2
Omaisten tietoisuus asukkaan oikeuksista											1																1
Laki																										1	1

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA EDISTÄVÄT ASIAT	YHT.
HENKILÖKUNTA	47
Keskustelu ja kysyminen	7
Valinnan ja vaikuttamisen mahdollistaminen	7
Asenne ja käytös	6
Kuunteleminen	6
Luottamus	6
Ohjaus	4
Tuki ja kannustus	4
Yhdessä tekemisen ja asioista sopiminen	4
Koulutus ja tietoisuus	2
Ymmärtäminen	1
ASUKAS	20
Ymmärrys esim. raha-asiat, turvallisuus	5
Sosiaaliset suhteet	3
Harrastus	2
Vierailut / Kyläilyt	2
Itsensä ilmaiseminen	2
Henkilökohtainen avustaja	1
Rahankäyttö	1
Omatoimisuus	1
Tietoisuus omista oikeuksista	1
Apuvälineet esim. kommunikointi	1
Käytös	1
ASUNTOLA	9
Oman huoneen sisustaminen	3
Oma avain ja postilaatikko	3
Siivous	1
Ruokailu	1
Turvallisuus	1
ASUNTOLAN ULKOPUOLISET TEKIJÄT	4
Omaisten asenne	2
Omaisten tietoisuus asukkaan oikeuksista	1
Laki	1

ASUKKAAN ISTEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA ESTÄVÄT ASIAT

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA ESTÄVÄT ASIAT	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	YHT.	
HENKILÖKUNTA																											10	
Henkilökunta resurssit	1					1		1													1		1					3
Henkilökunnan määräysvalta																					1			1				2
Asukkaiden ylisuojelu								1	1																			2
Asukkaan tulkinta / oikein ymmärtäminen															1													1
Luottamuksen rikkoutuminen																								1				1
Pinttyneet tavat																					1							1
ASUKAS																												35
Asukaan taso, rajoitteet ja ikä																1	1	1	1	1				1		1	1	7
Ei osaa ilmaista tahtoa / päättää asioita	1											1				1	1	1			1			1				7
Taitojen puute itsenäiseen toimintaan	1	2								1															1			5
Ymmärryksen puute	1									1		1										1						4
Pukeutuminen ja hygienia		1		1																								2
Huono käytös, ei yhteistyöhalua										1														1				2
Rajoitustoimenpiteet					1				1	1																		2
Rahan vähyyys														1														2
Lääkitys					1				1																			2
Epärehellisyys																						1						1
Itsetuhoisuus ja muiden vahingoittaminen										1																		1
ASUNTOLA																												18
Säännöt ja aikataulut		2		2	2	1										1												9
Turvallisuus, ennaltaehkäisy					1							1		1		1						1						5
Ryhmäasuminen					1	1		1																				3
Lukitut ovet ja kaapit																										1		1
ASUNTOLAN ULKOPUOLISET TEKIJÄT																												3
Omaiset	1				1	1																						3

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA ESTÄVÄT ASIAT	YHT.
HENKILÖKUNTA	10
Henkilökunta resurssit	3
Henkilökunnan määräysvalta	2
Asukkaiden ylisuojelu	2
Asukkaan tulkinta / oikein ymmärtäminen	1
Luottamuksen rikkoutuminen	1
Pinttyneet tavat	1
ASUKAS	35
Asukaan taso, rajoitteet ja ikä	7
Ei osaa ilmaista tahtoa / päättää asioita	6
Taitojen puute itsenäiseen toimintaan	5
Ymmärryksen puute	4
Pukeutuminen ja hygienia	2
Huono käytös, ei yhteistyöhalua	2
Rajoitustoimenpiteet	2
Rahan vähyyys	2
Lääkitys	2
Kommunikaatiovaikeudet	1
Epärehellisyys	1
Itsetuhoisuus ja muiden vahingoittaminen	1
ASUNTOLA	18
Säännöt ja aikataulut	9
Turvallisuus, ennaltaehkäisy	5
Ryhmäasuminen	3
Lukitut ovet ja kaapit	1
ASUNTOLAN ULKOPUOLISET TEKIJÄT	3
Omaiset	3